

UIT HET LEVEN VAN DS. J. VREUGDENHIL

LEVENSOVERZICHT

**in leven predikant van de Christelijke Gereformeerde Gemeenten en
de Gereformeerden Gemeenten**

Geen nacht meer

Een verslag van de begrafenis van Ds. J. Vreugdenhil

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015**

INHOUD

Uit het leven van ds. Joh. Vreugdenhil

1. Afkomst
2. Bekering en roeping tot predikant
3. Toegelaten tot de Theologische School
4. Predikant
5. Spaanse griep
6. Naar de Gereformeerde Gemeenten
7. 't Geeft geen zienvoedsel
9. Ds. Vreugdenhil naar Bruinisse
10. Predikant te Kampen, 1ste keer
11. Van Kampen naar Rijssen
12. De krachten verminderd
13. In oorlog met Duitsland
14. Alsnog bedankt voor Lisse
15. Benauwde ogenblikken
16. Afscheid van Rijssen
17. Tweede keer in Kampen
18. Ernstige ziekte
19. Bestreden en geloofd
20. Brief aan oud-ouderling Van Luijk
21. Evangelist Hegeman
22. Door het water van de Mastenbroeker polder
23. Ze moeten niet treuren
24. Strijdtonelen
25. Uit de strijd verlost

Geen nacht meer

Een verslag van de begrafenis van Ds. J. Vreugdenhil.

Toespraken gehouden bij de begrafenis door

Ds. W. C. Lamain Openb. 22 :5.

"En aldaar zal geen nacht zijn en zij zullen geen kaar,s noch licht der zon van node hebben."

Grafrede van Ds. J. Fraanje

Toespraak van Ds. H. Ligtenberg

Toespraak van ouderling Riezebos

Overdracht van de grafsteen voor Ds. J. Vreugdenhil op 30 November 1946

Uit het leven van ds. Joh. Vreugdenhil

Passage's overgenomen uit: **DIE HIER BEDRUKT MET TRANEN ZAAIT**
door L. Vogelaar. Uitgeverij Gebr. Koster, Barneveld, 2004

1. Afkomst

Cornelis Vreugdenhil – de vader van de latere ds. Johannes Vreugdenhil - en zijn gezin behoorden tot de Christelijke Gereformeerde Kerk in Haarlem. Cornelis was nog geen vier maanden weduwnaar toen hij op 1 maart 1878 in het huwelijk trad met Maria van Egmond (1848-1921) uit Sloten. Johannes was de eerste zoon uit dit tweede huwelijk. Hij werd op 5 februari 1879 in Vijfhuizen geboren. Hij had drie broers en acht zusters, van wie hij er zes overleefde.

Onder leiding van dr. A. Kuyper werd op 3 april 1879 de eerste politieke partij van Nederland opgericht: de Anti-Revolutionaire Partij (ARP). Daarmee zou ds. Vreugdenhil in het begin van zijn predikantschap nog te maken krijgen: hij behoorde tot de christelijk gereformeerden die zich bij de SGP voegden, terwijl de meerderheid van zijn kerkverband de ARP trouw bleef.

Johannes Vreugdenhil had het voorrecht opgevoed te worden door godvruchtige ouders. Zijn vader had grote gaven en was 'onder Gods volk alom geacht,' zoals later werd geschreven. Velen van Gods kinderen kwamen er op bezoek.

Toen Johannes 9 jaar was, droomde hij eens over de oordeelsdag, over de scheiding die dan zal vallen tussen bekeerden en onbekeerden. Ook tegen zichzelf hoorde hij het vonnis uitspreken: "Gaaf weg van Mij, in de buitenste duisternis."

Toen hij verschrikt wakker werd, zag hij zich als met een vinger de taak aangewezen om een wegstervende wereld aan te zeggen dat ze zich moet bekeren voordat het te laat is. Met kinderlijke eenvoud beloofde hij de Heere dit te zullen doen.

Johannes ging naar de catechisatie bij ds. J. Schotel (1825-1914). Later sprak ds. Vreugdenhil altijd met grote achting over deze leraar.

Johannes Vreugdenhil werkte jarenlang op de boerderij van zijn vader. Tot 1913 bleef hij werkzaam in de landbouw. Hij was boer in hart en nieren, en het fokken van paarden was zijn hobby.

In geestelijk opzicht volgde hij echter helemaal niet in het voetspoor van zijn godvrezende vader. Hij diende de wereld naar de lust van zijn hart. Vaak sprak zijn geweten en moest hij ervaren dat de genoegens van de wereld slechts schijnvreugde bieden en nooit werkelijk bevredigen. Maar hij verhardde zijn hart en ging door op zijn zondige weg.

Johannes kreeg verkering met Maria Petronella van Eck. Zij woonde in Bloemendaal, maar was afkomstig uit Friesland. Maria Petronella was nog jong toen de Heere nieuw leven in haar hart werkte. Ds. Schotel vroeg tijdens een van zijn preken: "Wie heeft lust den Heer' te vrezen?" Luid en duidelijk klonk het antwoord van het jonge meisje door de kerk: "Ik!" En dat kwam recht uit haar hart.

Johannes Vreugdenhil was 28 jaar toen hij op 1 mei 1907 in het huwelijk trad op het raadhuis in Bloemendaal. De echtverbintenis werd elfmaal bekroond met de kinderzegen. Vier kinderen overleden echter jong. Driemaal werd een zoon Barend genoemd; alle drie werden ze voor hun eerste verjaardag weggenomen.

2. Bekering en roeping tot predikant

Johannes was 23 of 24 jaar (hij noemt beide leeftijden in zijn brieven) en nog ongehuwd toen de Heere ook hem te sterk werd. Hij werd ontdekt aan zijn zondige

bestaan en moest zijn schuld en doemwaardigheid inleven. Zalig worden werd een onmogelijkheid voor hem, maar toen leerde hij ook de Vrijstad kennen, de weg ter verlossing door het bloed van Jezus Christus. Later zei hij in een preek: "O, wie zal de diepte peilen dat wederbarende genade en vrije ontferming Gods de zondaar, in zichzelf verloren, weer met dat lieve Wezen in een verzoende betrekking brengt, ja, van een hellewicht een boetvaardige bidder maakt?"

De Heere riep de jonge Vreugdenhil tot het predikambt. De belofte die hij als kind had gedaan, kwam met kracht terug. Met schaamte en verdriet moest hij terugzien op de jaren die daarna gevolgd waren, hoe hij zich van God had afgekeerd en het zondepad had bewandeld, en hoe de Heere hem nu uit onverdiende goedheid had stilgezet.

Liefde tot die getrouwe God en een heilige begeerte tot het werk in Zijn Koninkrijk vervulden zijn hart. Opnieuw beloofde hij Gods kerk te zullen dienen. Nu kreeg hij echter zijn aanstaande vrouw tegen. Predikantsvrouw worden? Dat wilde ze niet. En zo kwam ook Johannes Vreugdenhil er niet toe om de weg te gaan die de Heere hem wees. Zolang hij kon, verzette hij zich ertegen.

Zeven jaar duurde die strijd. In het tijdelijk leven kregen ze veel tegenslag. De ene koe na de andere ging dood. Johannes werd zelfs een keer door de bliksem getroffen. Hij is daarna altijd bevreesd voor onweer gebleven. Als het tijdens een preek begon te onweren, stopte hij en zei: "Gemeente, als God spreekt, betaamt het ons te zwijgen."

Maar zover was het nog niet. Vreugdenhil wilde de kansel niet op. Maar wie heeft ooit God willen weerstaan en vrede gehad? Vreugdenhil en zijn vrouw hoefden zich niet af te vragen wat de oorzaak van de tegenspoed was; dat wisten ze zeer goed. Maar het maakte hen nog niet gewillig en volzaam.

'Wil toch niet stug, gelijk een paard, weerstreven,' klinkt het in zijn ziel. Maar nog is de tegenstand niet gebroken, nog verzet hij zich tegen den weg, dien de Heere wil dat hij gaan zal.

Daar wordt een bittere strijd gestreden, reeds zeven jaren lang. God heeft een andere taak voor dezen man, hij zal een arbeider in Gods wijngaard moeten worden; zijn de velden niet wit om te oogsten?

Toen brak de tegenstand, zowel bij Vreugdenhil als bij zijn vrouw. Ze werden ingewonnen voor Gods weg; overgebogen tot de taak waartoe de Heere riep. Van het boerenland leidde de weg naar Gods wijngaard. Schaamte over zoveel tegenstand vervulde nu hun hart. Maar nu moesten ze leren wachten. Nog drie jaar duurde het voordat de weg geëffend werd. Het waren jaren van gebed.

De predikanten nood was groot in die tijd. In 1913 telde de Christelijke Gereformeerde Kerk 85 gemeenten en een aantal afdelingen. Ze werden bediend door slechts 34 predikanten.

Toelating tot de predikantsstudie gebeurde door middel van het admmissie-examen. In weekblad *De Wekker* werden de eisen gepubliceerd: "De aspiranten moeten overleggen, behalve het gewone lidmaatsattest, een getuigschrift van godsvrucht en karakter met het oog op den dienst des Heeren in het Evangelie, onderteeekend door den kerkeraad der gemeente, waartoe zij behooren."

Daarna volgde onderzoek naar het geestelijk leven en de beweegredenen om predikant te worden. Enz.

Johannes Vreugdenhil meldde zich aan bij de Commissie der Kas Ex Bonis Publicis (EBP). Deze commissie was reeds op 4 januari 1893, tijdens de eerste synode na 1892, ingesteld "om hen te helpen, die, met lust en gave voor de studie enz. toegerust, gaarne tot Dienaar des Woords zouden willen worden opgeleid, maar daarvoor financieel geholpen moeten worden." Alle gemeenten zouden minstens twee keer per

jaar voor deze kas collecteren. Vreugdenhil schreef een uitvoerige brief:

Haarlemmermeer, 29 september 1913

Aan den Heer v. Brummen secretaris van de commissie van B.P.

Mijnheer,

Op raad van ds. Geels te Haarlem is het dat ik dit schrijven aan uw adres zendt, daar ds. Geels mij zei dat ik mij met de zaken welke ik u mee wil delen, tot u moet richten, wou de zaak een goed verloop hebben. Mijn naam is Joh. Vreugdenhil, lid van de gemeente Haarlem. De oorzaak van dit mijn schrijven is, dat ik geloof dat ik mij over moet geven tot de dienst des Woords, wijl ik geen tegenstand meer bieden kan, wijl de Heere mij te sterk werd en ik niet anders kan, maar ook van harte wil doen, dan mij in die weg te begeven en hetgeen ik reeds uitte, gaf mij zulk een vrede en blijdschap in mijn ziel, zodat ik gevoel niets anders te kunnen.

Nu zei zijne eerw. dat ik u enigszins breedvoerig mee moet delen wat de Heere aan mijn ziel geheiligd heeft, zowel als de werkzaamheden tot het leraarsambt. Geve de Heere dat ik dit doen mag onder Zijn beïnvloeding, besture Hij mijn pen en verlichte Hij mijn hart en hoofd, Zijn Naam tot eer.

Eerst zal ik medelen de hoofdzaken hoe de Heere mij van dood levend maakte. Geboren uit godvrezende ouders en opgevoed onder hun godvruchtige wandel, zo was mijn opvoeding van dien aard dat er niets te wensen overbleef (uitwendig), maar ach, het miste, zou men zeggen, voor mij zijn doel, want waren de andere kinderen ingetogen, aan mij was het zichtbaar een hater Gods te zijn, alhoewel niet zonder gewetensangst, waar de anderen vaak vrij van bleven. En juist dat spoorde mij te meer aan om de wereld te dienen, daar ik als zo'n monster toch niet bekeerd kon worden, dus vast verloren moest gaan; dan in dit leven nog maar een beetje plezier (maar dat mislukte altijd onder Gods wijs bestuur en voorzienigheid), zodat mijn leven doorgaans een ellendig leven was, hoewel ik des te meer in vijandschap ontvlamde.

Totdat het God behaagde mij te brengen bij mijn zwager, een bekeerd mens, die mij zei hoe hij iemand vermaand had die een zondig leven leidde en hem het oordeel aanzeide. Dat was het middel waar de Heere mij stil mee hield, waar ik geplaatst werd voor dat toornig aangezicht Gods, wat mij nadien dag en nacht voor ogen stond, waarin ik in de grootste benauwdheid het nog bijna een jaar uithield. Dan had die, en dan die het gedaan. Bovenal was God mijn vijand, dacht ik, totdat ik niet meer kon en ik de man werd die gezondigd had.

Toen werd God mij te sterk en werd er een roepen en schreeuwen geboren: o God, wees mij, zondaar, genadig. (Nu zal ik maar erg kort zijn, later als de Heere geeft dat wij elkander ontmoeten mogen, de hele toedracht.) Dit roepen ging zo krachtig en zo onafgebroken, dat mijn lichaam als kwijnende was. O, welk een nood, die toornige ogen op mij gevestigd vlak boven, en de afgrond voor mij open.

Totdat de Heere de weg opende naar aanleiding van het lezen over de vrijsteden Israëls. Daar werd ik werkzaam mee gemaakt, waar de Heere het licht deed opgaan over de Vrijstad, de Heere Jezus. O, die heerlijkheid, gepastheid, beminnelijkheid, onmisbaarheid enz. O, nu was er een weg, nu wist ik tot Wie ik roepen kon. Had ik voorheen geschreeuwd tot een onbekende God, nu kon ik Hem vragen: *O, Heere Jezus, ontferm U mijner.*

En daar heeft de Heere mij meer dan een jaar lang als van kracht tot kracht doen voortgaan, steeds nieuwe heerlijkheid, waar ik steeds armer en ellendiger in mijzelf werd. O, heerlijke tijd, maar er kwamen andere tijden.

Waar ik het ongenoegen moest ondervinden op de tegenstand tegen de roeping (doch dat straks). Die vruchten raakten op en nieuwe ontving ik niet. Het kwam er slecht bij te staan, want, hoewel het gezicht op de Vrijstad heerlijk was, zo was ik er niet in. Integendeel, als de vlakke des velds, daar zag ik dat ik lag en die toornige ogen bleven.

O, er was wel een weg, maar was die voor mij? O, daar kwam het op aan. Zodoende werd het er niet beter op. Het gezicht op en in de Vrijstad, werd nu náár de Vrijstad. De mogelijkheid werd kleiner (nu noem ik het maar, maar de werkzaamheden moet ik nu overslaan) en de toorn als het ware groter. Toen werd mijn ellende nog groter als voorheen, want nu was mijn oordeel zwaarder en had de Heere mij niet bewaard, het ware slecht afgelopen.

Tot 's Heeren tijd. Ik ging 's morgens naar de kerk, als naar gewoonte. Vreselijk naar. O God; meer kon ik niet zeggen. Het was leesdienst, maar dat heb ik niet verstaan. Daar zag ik mij en alle mensen van God afgevallen, in die rampzalige diepte van zonden en ellenden, hopeloos. Maar daar opent de Heere mijn geloofsogen voor de Borg in al Zijn volheid, in al Zijn lijden en sterven, hangende aan het hout, waar Hij het "volbracht" uitriep en nu, met Zijn bloed bezegeld door het "volbracht" (en al de heerlijkheid daarin gelegen), kon aanraken wie Hij wilde, naar Zijn vrijmachtig welbehagen.

Nu zag ik als het ware mijzelf met alle mensen op een rij staan in hun ellende, maar daarnevens de stroom van dat bloed, gestort en vergoten voor dat volk dat daarmee werd aangeraakt. Nu raakte Hij aan wie Hij wilde en daar werd ook ik aangeraakt. Maar o, welk een gewaarwording, daar zo onverwachts te gevoelen de kracht van Zijn allesreinigend bloed op mijn schuldige ziel, en zo ik daar de kracht van gevoel, bedekt Hij mij geheel onder Zijn gerechtigheid en heiligheid (ach, wie zal zich hier kunnen uitspreken) en zo zie ik de volheid van Zijn borgtocht gans volmaakt en hoe daar God volkomen was verzoend, de toorn bevredigd en hoe nu de Rechter in de Borg Zijn volk dat door dat bloed was aangeraakt, niet anders dan in de tederste liefde kan aanzien.

En dat viel mij te beurt, want zo zag de Rechter, neen, nu de liefdevolle Vader, ook mij aan. Mijn ogen ontmoetten de Zijne, maar Zijn ogen zagen ook mij aan en ontmoetten mijn ogen. Maar die liefde is niet weer te geven en dra geweken, zeg ik: *O, wie kan God zien en leven?* En dadelijk valt er met kracht in mijn ziel, door Hem Zelf gesproken: *Gods vriendelijk aangezicht geeft vrolijkheid en licht.* O, zeg ik, het is toch waar. En ik kan u zeggen dat ik die toornige ogen niet meer heb gezien en gevoeld.

En nadien is er veel gebeurd. O, dan zou ik wel een gehele dag kunnen praten, hoe ik nadien om de felle tegenstand (tegen de roeping tot het predikambt -LV), voorheen genoemd, in het duister ben geraakt. Hoe de Heere mij weer opzocht, waar Hij mij vond, wat de Heere mij deed beleven, hoe Hij mij voor de Rechter plaatste en mij gaf een betrekking op die Rechter, hoe de Heere bij aanvang mijn hart overboog, ja, als het ware in Zijn vaderlijke liefde, dat hoop ik u en wie er verder bij mochten zijn, persoonlijk mee te delen. Anders dan zou dit schrijven te uitgebreid worden of ik zou mij te veel bekorten moeten.

Nu moet en zal ik iets meedelen aangaande de andere zaak en zal mij zoveel bekorten als 't kan, om later er eens breedvoerig over te spreken. Ik was 9 jaar, daar droomde ik dat de wereld verging. O, dat gericht, die engelen, met bazuinen, de ganse wereld donker in vuur en rook gehuld, o vreselijk gezicht, totdat ik boven in de lucht zag een heerlijke, gans verlichte strook, waar God al de bekeerde mensen op plaatste, met lange, witte klederen aan, maar o, voor mij en alle anderen was het von-

nis enerlei: Gaat in de buitenste duisternis.

Toen werd ik wakker. Wakker zijnde werd ik als met de vinger aangewezen om dat alle mensen aan te zeggen, om zich te bekeren voor het te laat is. Hetwelk ik de Heere ook beloofde, maar ach, de aanlokselen der wereld overwonnen mij, maar altijd met een benauwd en angstig hart, totdat God mij op mijn 24-jarige leeftijd te sterk werd en toen mij die Vrijstad ontdekt was (reeds genoemd), kwam mij met kracht in mijn hart: En Gods zonen zagen de kinderen der mensen aan dat zij schoon waren.

Ik verstond dat niet, maar daar doet de Heere er Zijn licht over opgaan, hoe Hij de getrouwe Wachter over Zijn kerk is en haar in stand hield, zo nu als toen. Toen stelde hij Noach aan als prediker der gerechtigheid in een boze wereld, waar Gods volk en de kinderen der mensen niet te onderscheiden waren, en daar werd ik bepaald bij wat ik de Heere op negenjarige leeftijd beloofd had, maar wat ervan geworden was. Maar hoe Hij het niet vergat, maar waakte over Zijn kerk. Niet om dat volks wil, want dan moet de Heere klagen als in Noachs dagen, maar om Zijns Zelfs wil. Maar o, die schaamte, die smart, dat berouw. Maar die trouwe Gods: waar ik Hem versmaadde, verachtte, vertrapte, daar zocht Hij mij niettegenstaande dat alles toch weer op.

En daar beloofde ik het de Heere opnieuw, dewijl ik klaar gevoelde dat de Heere mij aanstelde om dat te gaan prediken. O, ik was erdoor als gebonden en vertelde dat aan mijn toekomstige vrouw, die, door dit woord geschokt, de Heere tegenstond, alhoewel ze klaar kon vertellen hoe de Heere haar bekeerd had, en o, mijnheer, daar is de strijd begonnen. Ik wilde mijn vrouw behagen en de Heere ontvluchten.

De wegen die wij toen zijn doorgegaan, dat is niet te zeggen. Hoe de Heere over elke tegenstand direct Zijn ongenoegen toonde en zwaar met de roede bezocht. En de oorzaak van al die bittere tegenheden wist ik wel, dat was geen raadsel. O, riep de Heere telkens weer in mijn hart: *wil toch niet stug gelijk een paard weerstreven* enz.

O, welk een wegen wij hierin hebben doorgemaakt, laat zich beter gevoelen dan begrijpen. Alles brak de Heere bij de handen af, met de aanwijzing erbij daarop ziende, totdat de Heere door Zijn almachtige genade overwon, maar bovenal door Zijn onuitsprekelijke zondaarsliefde. Toen was de tegenstand ten eind, maar daar kwam de onbekwaamheid en onmogelijkheid.

De tegenstand, die zeven jaar geduurd had, veranderde nu in een hartelijk God toevallen en het te begeren, van ganser harte, maar met zo'n schaamte over mijn geduchte tegenstand, dat ik niet dan steelsgewijs er om vragen durfde. O, nu was het recht als Hij nooit meer naar mij omzag, maar nu dat God aanlopen, ermede nalopen, drie jaar lang. Steeds benauwder over mijn onbekwaamheid en nu was de begeerte weleens zo sterk, dat ik zei: ik ga mij in de weg stellen om vast wat voor te bereiden, maar de angst voor bedrog en mijn eigen weg te gaan beletten mij dat, totdat de Heere mij nu onlangs, daar ik het in de grootste benauwdheid niet meer houden kon (want dit komt erbij, dat zodra de Heere mij overboog, mij ook direct begon los te maken van mijn bedrijf, ik ben boer, waar ik al mijn lust en vermaak in had en er ook goed in thuis was) en daar dit jaar een wonder jaar is; de Heere heeft ons zo bijzonder in alles gezegend, zodat de inkomsten meer zijn dan van alle zes jaar dat wij getrouwd zijn. Ik mag het opmerken en de Heere erin erkennen, maar hoe meer zegeningen, hoe minder dat ze mij bonden, totdat de Heere mij geheel losmaakte, zodat het mijn boel niet meer is, hoe of het mij voorheen ook toelachte.

Nu werd het nood der ziel: *o Heere, ik ben het waard*, maar ach, doe mij niet schaamrood wederkeren, of als een hond tot zijn uitbraaksel. Niet dat ik dat uitbraakte, o neen, want de Heere gaf mij getrouwheid tot nu toe. En uit die nood dag

en nacht roepende, bepaalt de Heere mij bij Brakel. Ik zoek dat op en vindt daar mijn gehele toestand zo juist, dat er niets aan verschilt.

Ik werd als gedrongen mijn, of liever die zaken de Heere in het verborgen bekend te maken, maar o, op een keer, daar opent de Heere als het ware de deur. Al mijn woorden gingen op en ik werd gedrongen er uiting aan te geven, 't welk ik ging naar ds. Schotel toe (daar ds. Geels op reis was), gaf hem alles te kennen, maar, zeg ik, nu zegt Brakel dat ik geen hoorbare stem krijg en die wilde ik zo graag hebben.

O, zei zijn eerwaarde, die krijg je ook niet, 't is nu 's Heeren tijd, de werkzaamheden zijn aan 't eind en u moet nu niets doen dan het pad op en je in de weg stellen.

Maar o, die verdere dag was ik als een beroerd mens. Ik dwong God om die hoorbare stem, totdat de Heere het gebed wegnam. Ik kon niet meer vragen. De Heere eiste nu overgaaf, maar daar ik mijn mond sloot, moest sluiten, o, daar voelde ik de almacht Gods, waar Hij al de banden als in ene doorsneed en mij geheel losmaakte van alles. O Heere, zei ik, ik zal mijn mond niet meer opendoen, want Gij hebt het gedaan. En daar mocht ik mij overgeven en zalig in God verliezen. O, welk een weldaad, nu nam de Heere de gehele zaak over. Nu werd het Zijn zaak. O, die zalige vrede die er toen in mijn hart daalde, is niet te zeggen. Het was maar al in mijn hart: *Wat vreê heeft elk die Uwe wet bemint. Zij zullen aan geen hinderpaal zich stoten.*

Nu behoefde zo'n tegenstander er verder niets aan te doen. De Heere zou alles maken. En nu gaf ds. Geels mij niet veel hoop van nog dit jaar, daar alles (de toelatingsvergaderingen van de Theologische School -LV) reeds achter de rug is en de cursus begonnen.

Wendt u, zei zijne eerwaarde, tot de heer Van Brummen en dan kan de Heere de harten bewegen. En met het oog nu op die God voor Wiens rekening ik gevoel dat het ligt, doe ik het vrijmoedig, daar ik mij gevoel in Gods hand. Van ganser harte zou ik nu dit jaar wensen te worden aangenomen indien de commissie zich verenigen kan met mijn werkzaamheden, daar ik los van alles, niets anders begeer dan Hem nu te dienen in Zijn huis, tot eer Zijns Naams, tot, kon het zijn, uitbreiding van Zijn Koninkrijk en tot heil van mijn arme medereizigers. Maar indien de wegen anders zijn, Hij is de Heere, Hij doe wat goed is in Zijn ogen.

Ziedaar, de oppervlakkige zin van de zaken meegedeeld, want wie heeft een tong en mond geëvenaard aan 's Heeren werk. Och, hoe arm kan hij zich dan uitdrukken, maar ach, eens, aan die bruiloft des Lams, dan zal diezelfde mond toch overvloeien van Zijn lof, gelijk een bron zich uitstort op de velden. Dan zal al dat in zichzelf ellendige, over hun vuile zonde bedrukte volk, Hem toch volmaakt dienen in Zijn tempel zonder vrees. Daar zal toch het goede van Zijn woning hen verzaden reis op reis enz. O, hier wilde ik wel even doorgaan, maar dat kan nu niet. Geve de Heere het van straks.

Zoals ik zeide heb ik mijn boerderij en dacht het mij het best, wanneer de commissie gunstig over mij denkt en besluit en aanneemt, om dan mijn huisgezin hier te laten en de zaken door te laten gaan, daar ik dan alleen naar den Haag wil komen. Dan kan ik in het onderhoud van mijn gezin en van mijzelf voorzien. Alleen tegen vergoeding van studiekosten zou het dan gaan. Maar ik heb mij aan de Heere overgegeven, dat doe ik ook aan u. Wat u besluit is goed.

J. Vreugdenhil

3. Toegelaten tot de Theologische School

Spoedig kwam er antwoord:

Dordt 1 Oct. 1913

W. Br.

Uw schrijven is door mij in goede orde ontvangen, en wordt reeds bij onze commissieleden rondgezonden. Deze leden wonen nog al uit elkaar, als u dus niet dadelijk iets hoort, is uitstel nog geen afstel.

Voor mijzelf heb ik uw brief met genot en binding gelezen. Ik hoop dat de Heere den weg bane, dat we elkaar nog eens mogen ontmoeten. Me dunkt als ik uw brief las, dan is het schrijven u niet moeilijk gevallen.

Als de Heere roept, dan zullen tenslotte op 's Heeren tijd, middelen en wegen te saam lopen tot het punt waar Hij Zelf den weg leidt.

Met hartel. gr.,

Den Heere bevolen, Uw vriend,

D.J. van Brummen.

De commissie zag in Vreugdenhils brief voldoende aanleiding om een extra vergadering te beleggen. Daar werd de landbouwer uit Vijfhuizen toegelaten tot de studie.

4. Predikant

Vreugdenhil nam een beroep aan naar Sliedrecht. Op maandag 14 oktober arriveerde de 39-jarige kandidaat Vreugdenhil met zijn gezin in Sliedrecht.

De bevestigingsdienst op zondagmorgen 20 oktober werd geleid door docent A. van der Heijden, aan wie Vreugdenhil zich nauw verbonden wist. De bevestiger koos 1 Kor. 3:9a tot tekst: "Want wij zijn Gods medearbeiders."

Aan de handoplegging namen vier ambtsdragers deel, onder wie de vader van de kandidaat, ouderling C. Vreugdenhil sr. van Haarlem.

Kerkelijke bericht in "De Wekker".

Sliedrecht, 21 October 1918.

Het was Zondag voor ons een zeer aangename en hoogst gewichtvolle dag. Onze algemeen begeerde Leeraar, Cand. J. Vreugdenhil, werd des morgens met volle toestemming van onzen Consulent Ds. L. H. van der Meiden, in zijn ambt bevestigd door Doe. A. van der Heijden. Des avonds aanvaardde onze Leeraar Zijn ambtsbediening onder ons en verbond zich aan de gemeente sprekende over Jesaia 62:1. "Om Sions wil zal ik niet zwijgen" enz. Ds. Vreugdenhil wees zijn gemeente op:

1. God, Die niet wil zwijgen en stil zijn;
2. Zijn knechten, die niet mógen zwijgen en stil zijn;
3. Zijn volk, dat niet kán zwijgen en stil zijn.

Na uiteenzetting van deze Schriftwoorden richtte hij zich in het bijzonder tot zijn bevestiger, den kerkeraad, de gemeente, de onderscheiden vereenigingen en zijne ouders en familie, enz.

Aan het einde van den dienst sprak ouderling W. Korporaal den Leeraar en de gemeente toe, waarna Deo. A. van der Heijden onzen Leraar, diens echtgenote, zijne ouders, den Kerkeraad en de gemeente toesprak. In beide diensten was ons ruim kerkgebouw zeer vol. Moge des Hoeren zegen in ruime mate rusten op al hetgeen dien dag is verricht, en doe Hij voorts aan onzen Leraar en onze gemeente de blijken van Zijne gunst en goedkeuring ondervinden.

Een woord van hartelijken dank zij gebracht aan onzen Consulent, aan Docenten en predikanten, die ons in onze vacature hulpvaardig hebben gediend.

Namens den Kerkeraad van Sliedrecht,

C. KLEIN, Scriba.

5. Spaanse griep

De volgende dag werd reeds kerkenraadsvergadering gehouden. Ouderling W. Korporaal droeg de voorzittershamer aan de nieuwe dominee over. Van het college van burgemeester en wethouders was bericht binnengekomen dat men "wegens het heersen van de Spaanse griep" verhinderd was geweest de bevestigings- en intredediensten bij te wonen. In juni 1918 waren in Amerika alle openbare gebouwen, ook de kerken, gesloten om verspreiding van deze ziekte te voorkomen. "Geheimzinnig in haar verschijning, heel de wereld doortrekkend, verdervend in haar aantasting, kunnen we haar een der verschrikkelijkste oordelen van de tekenen der tijden noemen," zei ds. G. Wisse in een tijdrede. In Europa joeg de epidemie in drie golven (in juli 1918, oktober 1918 en februari 1919) door het continent. Ook in Nederland greep de Spaanse griep snel om zich heen. De dokters kwamen handen tekort. "De sterkste mannen stierven het eerst," schreef een historicus. "Vele scholen werden gesloten. De bladen bevatten hele pagina's overlijdensadvertenties." Een angstige beklemming hing over het land.

In Sliedrecht waren er maar liefst tweeduizend mensen ziek en van 20 oktober tot 1 november 1918 overleden er 62 door de ziekte. Dat gebeurde in nog geen twee weken tijd, terwijl er normaliter zo'n 140 inwoners 45 per jaar overleden.

Amsterdam telde in twee weken tijd 900 slachtoffers. Op sommige plaatsen konden de doodgravers het werk niet aan, zodat de kisten op de begraafplaats werden opgestapeld, in afwachting van een graf. In Engeland werden militairen ingeschakeld om doodskisten te maken.

In Nederland overleden ruim 31.000 mensen aan de ziekte, in heel Europa twee miljoen, wereldwijd zelfs tientallen miljoenen. Het aantal sterfgevallen was zo groot doordat de griep bij veel mensen gepaard ging met longontsteking, en dat in een tijd waarin de bevolking als gevolg van de Eerste Wereldoorlog niet veel weerstand had. En antibiotica waren er nog niet.

Ds. Vreugdenhil begon zijn ambtswerk zodoende in een zeer zorgelijke periode. Ziekenbezoeken en begrafenissen vulden zijn dagen in de eerste weken na de bevestiging. Ondanks het besmettingsgevaar ging hij met zijn vrouw trouw de zieken langs.

De eerste die hij moest begraven was een ongehuwde dochter van wijlen diaken C. Bons. Ze was slechts 31 jaar geworden. Ds. Vreugdenhil kende twee van haar zussen uit Den Haag, waar ze dienstbode bij de docenten P. J. M. de Bruin en A. van der Heijden waren. "Dat ik jullie nu zo weer moet ontmoeten!" zei de predikant tegen hen. Het predikantsechtpaar bleef zelf van de ziekte gevrijwaard. Er was een andere oorzaak waardoor ds. Vreugdenhil ernstig ziek werd: voor een huidziekte moest hij een arsenicumpreparaat innemen. Per abuis kreeg hij een te grote dosis van het medicijn binnen. Het bracht hem aan de rand van het graf. In die moeilijke periode beloofde de Heere hem echter uit Psalm 91:16: "Ik zal hem met langheid der dagen verzadigen, en Ik zal hem Mijn heil doen zien." Het was geen krankheid tot de dood. Hij mocht weer herstellen; zijn werk was nog niet klaar.

6. Naar de Gereformeerde Gemeenten

Ds. Vreugdenhil voelde zich niet meer thuis in de Christelijke Gereformeerde Kerk. Kort voor zijn uittreden uit de Christelijke Gereformeerde Kerk bedankte ds. Vreugdenhil voor twee beroepen: uit Maassluis, waar hij voor de tweede maal in anderhalf jaar tijd beroepen was, en Zutphen.

Op 13 april 1921 opende hij een vergadering van de classis Dordrecht en hij werd afgevaardigd naar de Particuliere Synode, die op 15 juni bijeenkwam.

In juni en juli kreeg ds. Vreugdenhil opnieuw een aantal weken verlof om doordeweeks het ambtelijke werk te laten rusten.

Enkele weken later kwam het tot een breuk. Ds. Vreugdenhil kreeg steeds meer moeite met de zich baanbrekende richting in het kerkverband. De onderlinge variëteit nam toe en de Christelijke Gereformeerde Kerk leek niet overal meer op de Afgescheiden gemeenten en de Kruisgemeenten waaruit ze oorspronkelijk was voortgekomen. Dat er steeds meer een richtingenstrijd ontstond, bleek onder meer uit het geharrewar rond de benoeming van een vierde docent op de synode van 1922.

"In groten strijd heeft hij zich in de Chr. Geref. Kerk bewogen van de dagen zijner studie af," schreef ds. G.H. Kersten over ds. Vreugdenhil.

De geschiedschrijvers van de gemeente die ds. Vreugdenhil volgde, noemen drie zaken waarover ds. Vreugdenhil zich mogelijk bezwaard voelde: *het verabsoluteren van de Christelijke Gereformeerde Kerk als enige ware kerk, de discussie over de zondagsheiliging en het steeds meer indringen van niet-bevindelijke prediking.*

Op zaterdag 20 augustus 1921 riep ds. Vreugdenhil de kerkenraad 's avonds om acht uur bij elkaar. In de consistoriekamer deelde hij mee dat hij na een lange strijd had besloten de Christelijke Gereformeerde Kerk te verlaten, "in de vaste overtuiging dat de Heere hem een andere weg ter verkondiging van Zijn Woord wees."

Voor de kerkenraad was het een verrassing. "Niemand scheen er iets van te weten, dan alleen br. Leeuwenstein, die van Ds. gehoord had de uitlatingen van Gods liefde en Vaderlijke gunst aan zijne ziel en het resultaat waartoe Ds. gekomen was."

"Ds. zegt dat hij een lange strijd gehad heeft en op de school dit reeds een aanvang heeft genomen." Lange tijd had hij "benauwd en bezwaard gelopen," ook omdat hij gevoelde dat hij Gods wil weerstond. Daardoor had hij zich soms ziek gevoeld en had hij tweemaal een verlofperiode moeten aanvragen. Hij ging niet voor moeilijkheden op de loop, want de rust in de kerkenraad was al meer dan een half jaar teruggekeerd. De kerkenraad verlangde een duidelijker verklaring voor de ingrijpende stap die de predikant zette. Niemand van de ouderlingen en diakenen bleek op dat ogenblik van plan om hem te volgen.

Ds. Vreugdenhil noemde nog het verschil tussen supra- en infralapsarisme, maar volgens de kerkenraad hadden beide beginselen recht van bestaan, hoewel het infralapsarisme "meer overwegend is, en de leer onzer kerk is. Onder meer vanuit de Gereformeerde Gemeenten klonk echter de waarschuwing dat een infralapsarische prediking kan leiden tot het afbreuk doen aan Gods soevereiniteit en een eenzijdig benadrukken van de geloofsdaad van de mens. De supralapsariërs waren beducht voor een overschatting van de mens, de dwaling van de remonstranten."

Ds. Vreugdenhil vertelde iets over de innerlijke strijd die hij gehad had. "Nu is het hem duidelijk geworden, hij moet met de Chr. Ger. Kerk breken. Oppositie zou hij niet maken, ook geen propaganda maken voor iets anders, waarschijnlijk zal hij zich aanmelden bij de Ger. Gemeenten."

Ds. Vreugdenhil zei dat hij er vrede mee zou hebben als hij de volgende dag niet meer

zou mogen voorgaan. "De kerkeraad vindt met algemene stemmen goed dat Ds. morgen nog gewoon preekt en 's avonds na de dienst bekendmaakt, welken stap hij gedaan heeft." Een afscheidsprek mocht hij echter niet houden.

De predikant zei dat hij aan 2000 gulden kon komen om de studieschuld aan de Theologische School in één keer af te lossen. Ook kon hij tijdelijk onderdak voor zijn gezin krijgen. "De kerkeraad zegt dat het niet in de bedoeling legt, zoodanige pressies uit te oefenen, maar Ds. voorlopig ongeveer drie maanden te laten wonen."

De volgende dag preekte ds. Vreugdenhil voor het laatst in zijn eerste gemeente.

Na de avonddienst deelde hij mee "dat hij van dit ogenblik af, ophoudt predikant der Chr. Ger. Kerk te zijn, en mitsdien ook ophoudt predikant van de gemeente Sliedrecht te zijn; hij heeft dit besluit genomen na langen strijd, doch ondervindt nu de volle gunste en vrede Gods over dit besluit. Hij zou nog veel over deze zaak kunnen zeggen, doch acht het beter dit nu niet te doen."

Het was niet de enige ingrijpende gebeurtenis op deze dag in het kerkverband: op 77-jarige leeftijd overleed een van de oprichters van de Christelijke Gereformeerde Kerk, ds. J. Wisse, emerituspredikant van Zierikzee, redacteur van De Wekker en voormalig docent; 'vader Wisse,' zoals hij soms genoemd werd.

7. 't Geeft geen zielenvoedsel

Daags nadat ds. Vreugdenhil zijn uittreden bekendgemaakt had, kwam de Sliedrechtse kerkenraad opnieuw bijeen, ditmaal zonder de predikant. Consulnt ds. J. D. Barth uit Werkendam leidde de vergadering en ook de vorige consulnt, ds. L.H. van der Meiden uit Dordrecht, was aanwezig. De kerkenraad bracht verslag uit van het gebeurde van de achterliggende twee dagen. Op voorstel van de beide predikanten werd ds. Vreugdenhil op de vergadering uitgenodigd. Hij had weinig toe te voegen aan de verklaring die hij 's zaterdags had afgelegd.

Van meet af aan was duidelijk dat hij zich bij de Gereformeerde Gemeenten wilde voegen. Ds. Kersten vermeldde dat reeds op 1 september in De Saambinder, en hij was er blijkbaar ook van overtuigd dat ds. Vreugdenhil zou worden toegelaten: "De Heere doe Zijn gunstrijk aangezicht over hem lichten; voor onze gemeente zij 't een aanwinst, vooral wijl meerdere leeraars met ernstige krankten worstelen (ds. J. Overduin jr. te Moerkapelle was herstellend van een zware operatie, zijn vader kon door zwakte en pijn zijn arbeid in Lisse nauwelijks meer verrichten en vroeg kort hierna emeritaat aan, en ds. G. van Reenen kon van 16 februari tot 18 september niet preken -LV).

En Ds. Vreugdenhil, én Ds. Minderman (vroeger ook Chr. Geref. Pred. en nu uit Grand Rapids komend naar Dirksland) zullen overvloedig hun werk vinden.

Ds. Kersten bezag de gebeurtenissen in breder verband en hoopte dat alle aanhangers van de schriftuurlijk-bevindelijke prediking nog eens in één kerkverband terecht zouden komen: "Opmerkelijk is de stap van Ds. Vreugdenhil ook voor onze Nederlandse Kerk. Zie ik goed, dan zal onder de Gereformeerden in den lande meer en meer de strijd tussen voor- en onderwerpelijke richting in tweeën doen uiteengaan, 't puur voorwerpelijke heeft om z'n oppervlakkigheid uitgediend; 't laat der mensen harte koud; 't geeft geen zielevoedsel. En we verheugen ons er in, dat er meer en meer komt een zoeken naar de oude Waarheid, zoo maar de Heere Zijne kerk beware voor een drijven naar een mysticisme, dat van den grondslag, Christus den Gekruiste, losweekt. Want zulke een "onderwerpelijkheid" zal op den duur de kerk zeer schaden. Enz.

Enkele weken nadat ds. G.H. Kersten ds. Minderman in Dirksland had bevestigd, mocht de predikant uit Yerseke opnieuw een medebroeder tot zijn dienstwerk inleiden. In zijn consulentgemeente Borssele bevestigde hij ds. Vreugdenhil op 20 november 1921 met de woorden van Hooglied 8:11 en 12: "Salomo had een wijngaard, te Baäl-Hamon; hij gaf dezen wijngaard aan de hoeders, een ieder bracht voor deszelfs vrucht duizend zilverlingen. Mijn wijngaard, dien ik heb, is voor mijn aangezicht; de duizend zilverlingen zijn voor u, o Salomo! maar tweehonderd zijn voor de hoeders van deszelfs vrucht."

Ds. Vreugdenhil koos Jesaja 52:7b tot tekst voor zijn intredepreek. Die tekst spreekt over een boodschapper van goede tijding, die vrede en heil doet horen en tot Sion zegt: "Uw God is Koning."

8. Predikant te Borssele

Borssele werd het eerste arbeidsveld van ds. Vreugdenhil binnen de Gereformeerde Gemeenten.

Ze stichtten een gemeente in Borssele en sloten zich daarmee aan bij de Ledeboerianen. De diensten werden aanvankelijk gehouden in een schuur bij de hofstede van Van Overbeeke. Daar ging oefenaar D Bakker uit 's-Gravenpolder in juli en augustus 1860 meerdere zondagen voor. Bij de boerderij werd een houten kerk gebouwd, het "plankenkerkje." Diaken De Muynck schonk de gemeente in 1860 een kanselbijbel. Tot 1890 werd deze bijbel gebruikt in het houten kerkje aan de Weelweg.

Daarna tot 1914 in de kerk aan de Westsingel (in "Lombok," zo genoemd vanwege de strijd rond de kerkbouw, terwijl in die tijd juist een oorlog op het Indische eiland Lombok aan de gang was), vervolgens tot 2000 in het kerkgebouw op Oostsingel 14 en sindsdien in de nieuwe kerk, aan de overzijde van de Oostsingel. Het kerkgebouw waarin ds. Vreugdenhil het Woord bediende, werd op 4 september 1914 in gebruik genomen door ds. G.H. Kersten.

Bij het conflict in de Ledeboeriaanse gemeenten in 1865 koos Borssele de zijde van oefenaar Bakker. Na diens overlijden ging Borssele op 19 juni 1889 over naar de Van Dijkiaanse gemeenten, die zich op 5 juni 1907 met de Kruisgemeenten verenigden tot de Gereformeerde Gemeenten. In juli 1889 kwam oefenaar L. Boone naar Borssele, maar reeds in september 1890 vertrok hij naar Krabbendijke. Ds. Vreugdenhil werd in 1921 de eerste predikant van de gemeente.'

Samen met ds. Kersten, oefenaar Remijn en enkele ouderlingen werd hij benoemd tot deputaat van bijstand en in de commissie voor approbatie van inkomende en uitgaande predikanten. De beide predikanten werden ook belast met de kerkvisitaties. Oefenaar Remijn zou met ds. Vreugdenhil meegaan naar Yerseke en ouderling J. de Kok²¹ vergezelde ds. Kersten naar Borssele.

Laat Uw knecht niet beschaamd zijn...

Borssele was een klein dorp, een besloten gemeenschap. Ds. Vreugdenhil kreeg er goede ingang. Door zijn spontane, hartelijke omgang met de mensen was hij geliefd, en dat gold ook voor zijn vrouw. Ook de kinderen hadden het naar hun zin. Ze speelden vaak op de boerderij bij de molen.

Een belijdeniscatechisante wist tientallen jaren later nog te vertellen wat ds. Vreugdenhil werd toegezongen toen haar groep de predikant ging bedanken voor het genoten onderwijs. Het was Psalm 74:20:

*Laat Uwen armen knecht niet beschaamd zijn,
Maar geef hem veeleer oorzaak om te zingen
Van Uwen Naam; dat zij mogen ontspringen
Die benauwdheid lijden, met smaad en pijn.*

Tal van zaken, zowel binnen als buiten zijn gemeente, vroegen de aandacht van de dominee. Zo kwamen eind 1921 of begin 1922 vertegenwoordigers van alle protestantse kerken in Borssele en Nieuwdorp bij elkaar en besloten een vereniging voor christelijke wijkverpleging op te richten. Iedere gemeente zou een bijdrage in de kosten leveren in verhouding tot haar ledenaantal.

De Borssele gemeente zong uit de psalmberijming van ds. P. Datheen. Ds. Vreugdenhil haalde echter steeds versjes uit de "nieuwe rijm" aan. Dat leidde prompt tot de vraag om de 'nieuwe' psalmberijming in te voeren. Maar zover is het nooit gekomen. Ds. Vreugdenhil zei alleen maar uit de berijming van 1773 te citeren omdat hij die het best kende. Voorkeur had hij niet: "Beide heeft God willen gebruiken."

Er waren in Borssele vaak gezelschappen van Gods kinderen. Ds. Vreugdenhil vond hier ware vrienden, maar er waren ook enkele gemeenteleden die met zijn prediking minder goed uit de voeten konden.

Daartoe behoorde Keetje de Munck, de vrouw van diaken P. Melis. Zij was de moeder van **Thona Butijn-Melis**, een bekend kind des Heeren uit Yerseke, en de grootmoeder van ds. P. Melis.

"Keetje kon het niet zo vinden bij de dominee. Het gevolg was partijschap in de kerkeraad en gemeente. Vooral ouderling Jan Walhout kreeg het hard te verduren, omdat hij achter de dominee bleef staan. Eens zat er een briefje in de collectezak, waarop geschreven stond: "Hij is een adder die u verkiest." De strijd werd steeds feller. Omdat Keetje zeer geacht was bij velen, groepeerde zich een aantal mensen, die besloten om zich los te maken van de gemeente en een zaal te huren, om daar verder te gaan met preeklezen. Gelukkig is dit niet doorgegaan. Piet Melis en Keetje besloten te verhuizen naar Wolphaartsdijk. Toen ze daar een poosje woonden, kon Keetje de Heere niet meer vinden. Ze vroeg op een kinderlijke manier waarom de Heere Zich verborgen hield.

Het antwoord was: "Omdat je uut de weg eheen bin." Omdat je uit de weg gegaan bent; vanonder de prediking van ds. Vreugdenhil, die een trouwe knecht des Heeren was. De beslissing was niet meer moeilijk: Terug naar Borssele."

Zie: HIJ GEDENKT AAN ZIJN VERBOND TOT IN EEUWIGHEID Uit de kerkgeschiedenis van Borssele vanaf 1618. 1ste brochure in de serie: Geschiedenis van de kerk te Borssele. Door H. WESTERBEKE. www.Theologienet.nl Stichting de Gihonbron, Middelburg.

Binnen de kerkenraad werden de bezwaren van sommige gemeenteleden pas een half jaar na het vertrek van het echtpaar Melis voor het eerst genotuleerd, toen ds. G.H. Kersten en ouderling J. de Kok op 23 juli 1923 als kerkvisitatoren op bezoek waren. Dat er ook binnen de kerkenraad niet eenduidig gedacht werd, bleek, tot bevreemding van ds. Vreugdenhil, pas tijdens een volgende vergadering. Het leidde tot een stevige woordenwisseling.

De broeders spraken niet alleen over de prediking, maar vonden ook dat de predikant ernstiger tegen deelname aan de Oranjefeesten had moeten waarschuwen. De dominee wist echter niet dat zoveel gemeenteleden zich daaraan bezondigden. "t Spijt hem, dat de kerkeraad 't hem niet even gezegd had. De toestanden in Holland zijn zoo geheel anders dan hier." Op 10 november zaten de kerkenraadsleden opnieuw te

beraadslagen. "Tijdens dit gesprek stroomt de consistoriekamer vol," noteerde de scriba. Maar liefst dertig leden kwamen binnen, maar de dominee benadrukte dat het een kerkenraads- en geen ledenvergadering was. Dat er zowel voor- als tegenstanders van de predikant op bezoek waren gekomen, was al snel duidelijk.

Twee maanden later was er wel een ledenvergadering. Daar ontstond "een heftige discussie, waarbij allerlei onbehoorlijke woorden worden gemompeld." Oud-ouderling J. (Job) Walhout voegde scriba Lamoré toe: "Houd je mond, meneertje," maar betuigde daarover later tweemaal zijn "hartgrondige spijt."

Walhout stond blijkbaar achter zijn predikant, die later ook nog zijn schoonzoon zou worden. Enkele leden verlieten de vergadering, en ook de scriba ging naar huis, waardoor de notulen abrupt afbreken.

Tussen ds. Vreugdenhil en zijn scriba boterde het niet. Het zal eraan bijgedragen hebben dat Lamoré in 1924 naar Nieuw-Beijerland vertrok. Hij zat samen met zijn predikant in het Hoofdbestuur van de SGP, maar daaruit trokken beiden zich in 1924 terug.

De problemen kwamen ook op de classis ter sprake. Ds. Vreugdenhil toonde zich zeer afkerig van schijn-godsdienst (daarmee had hij in de Christelijke Gereformeerde Kerk ook al te kampen gehad), maar wekte daardoor, naar gezegd werd, weleens een verkeerde indruk. Door hun andere achtergrond hadden de predikanten die uit de Christelijke Gereformeerde Kerk(en) overkwamen, ook een andere preekstijl dan men in de Gereformeerde Gemeenten gewend was. "Op Borssele hadden ze 't liefst dat je preekte zoals ds. Kersten het deed," is later wel gezegd.

Keetje Melis kwam terug en (net zoals dat drie jaar geleden in Sliedrecht gegaan was) binnen de kerkenraad was de rust hersteld nadat begin 1924 vier nieuwe ambtsdragers waren bevestigd. Bij anderen hebben de moeilijkheden echter nog lang doorgewerkt. In 1928 beloofde de kerkenraad de classis "de Gemeente te leiden op zoodanige wijze, dat zooveel mogelijk de scherpe tegenstelling onder de gemeenteleden worde gestuit." Van zowel ds. Vreugdenhil als zijn opvolger, ds. J. D. Barth, is gezegd dat hij met veel zegen in Borssele gearbeid heeft.

Helaas ontstond verwijdering tussen de mensen voor wie ds. Vreugdenhil tot zegen was geweest en degenen die vooral aan ds. Barth herinneringen hadden. Ze namen het soms van elkaar niet over. Het "Ik ben van Paulus, en ik van Apollos; en ik van Céfas" was Borssele niet vreemd. Deze tweespalt heeft een heel lange tijd geduurd.

9. Ds. Vreugdenhil naar Bruinisse

Ds. M. Hofman uit Krabbendijke sprak tijdens de bevestigingsdienst op zondagmorgen 26 april 1925 over Kol. 4:17: "En zeg aan Archippus: Zie op de bediening, die gij aangenomen hebt in den Heere, dat gij die vervult."

Nadat ds. Vreugdenhil zich met "ja ik, van ganser harte" aan zijn nieuwe gemeente had verbonden, zong die hem het laatste vers van Psalm 133 toe. Aan het eind van de dienst sprak ds. Vreugdenhil een hartelijk dankwoord tot zijn bevestiger, omdat die 's middags in het naburige Nieuwerkerk zou preken en daardoor niet bij de intrede aanwezig kon zijn.

In een stampvol kerkgebouw deed ds. Vreugdenhil die middag intrede. Na het zingen van Psalm 119:25 en 30 werd Jesaja 62:1 de tekst waarmee hij zich aan zijn nieuwe gemeente verbond: "Om Sions wil zal ik niet zwijgen..." "Met de grootst mogelijke aandacht werd de gloedvolle rede van den nieuwen leraar aangehoord," aldus het verslag in de Zierikzeesche Nieuwsbode.

Na bijna een kwarteeuw werd *Ds. Vreugdenhil weduwnaar*. M.P. Vreugdenhil-Van Eck overleed op woensdag 27 januari 1932 op de leeftijd van 52 jaar en zes maanden. Haar man bleef achter met zeven kinderen, in leeftijd variërend van 10 tot 23 jaar. Moeder Vreugdenhil kon niet gemist worden, "maar Gods wegen zijn hoger dan onze wegen en Zijne gedachten hoger dan onze gedachten," schreef een van haar zoons later. "Een leven van strijd en zorgen; een leven bovenal van innig gebed, keert tot haar ruste weder, de rust die er overblijft voor het volk Gods."

De predikantsvrouw was vaak bekommerd over haar geestelijke staat, maar op haar sterfbed kwam ze tot ruimte, zodat ze uitriep: "Is dát nou sterven?" De vreeze des doods werd weggenomen. Ambtsdragers uit Oosterland kregen het later tijdens huisbezoeken in Bruinisse vaak te horen: "Mevrouw Vreugdenhil is niet gestorven; die is veranderd. Ze was al in de hemel voordat ze in de hemel kwam." Ze had zo'n ruim sterfbed, dat de schrik des doods voor haar niet meer bestond.

In hetzelfde jaar als waarin de predikant zijn vrouw verloor, overleden ook zijn vader en een zwager: Cornelis Vreugdenhil stierf op 10 juni 1932, terwijl op dezelfde dag in Haarlem zijn 56-jarige schoonzoon Geert Schaapman overleed.

10. Predikant te Kampen, 1ste keer

Bruinisse was voor ds. Vreugdenhil "een arbeidsveld waarop bijna acht jaren met liefde, maar ook in liefde en vrede is gearbeid." Maar de wolkkolom ging vertrekken. In een heel ander deel van het land wachtte een nieuwe taak.

Op 7 mei 1920 was ds. Vreugdenhil met grote meerderheid beroepen (uit een tweetal met ds. H. Visser) door de Christelijke Gereformeerde Kerk van Kampen, die kort tevoren vacant was geworden door het vertrek van *ds. J. van der Vegt*. Een man met grote achting. Toen had hij bedankt. Bij zijn overkomst in 1921 was ds. Vreugdenhil door de Gereformeerde Gemeente te Kampen beroepen, maar hij moest toen naar Borssele. Elf jaar later kwam hij alsnog naar de stad aan de IJssel.

Ds. Vreugdenhil had in de zomer van 1932 in Kampen gepreekt en werd op 7 september met ds. M. Hofman uit Krabbendijke op tweetal geplaatst. Ds. Vreugdenhil kreeg 34 van de 51 stemmen, dus precies tweederde deel. Het was het zevende beroep dat de gemeente op ds. Vreugdenhil uitbracht en ditmaal niet tevergeefs: op zaterdag 15 oktober stuurde de predikant van Bruinisse een telegram dat hij het beroep aannam. "Geen wonder dat verschillende mensen het van blijdschap niet konden geloven, daar wij reeds 26 Jaar herderloos waren geweest" sinds ds. D.C. Overduin in 1906 naar Amsterdam was vertrokken. En nu weer een dominee!

De volgende morgen verzocht ouderling M. Janse de gemeente Psalm 126:2 te zingen:

*God heeft bij ons wat groots verricht;
Hij Zelf heeft onzen druk verlicht;
Hij heeft door wonderen ons bevrijd;
Dies juichen wij en zijn verblijd!
Brenge, HEER', al Uw gevang'nen weder;
Zie verder op Uw erfvolk neder;
Verkwik het, als de watervloed,
Die 't zuiderland herleven doet.*

's Maandags was de kerkenraad van Bruinisse bijeen. De broeders gaven hun predikant "met algemene stemmen, doch in weemoedige stemming" de acte van

ontslag, "gehoord de gegronde reden ingebracht door de Ds. om de roeping naar de Ger. Gem. te Kampen aan te nemen."

De kerkenraad van Kampen vergaderde de volgende dag en daar was de sfeer heel anders. Verwondering heerste in het hart van de broeders. "Deze vergadering mag met recht een bijzondere worden genoemd, omdat zij gehouden werd naar aanleiding van het op 15 Oct. 1932 aangenomen beroep door Ds. Vreugdenhil, op Z.E.W. uitgebracht Dinsdag 20 Sept. van dit jaar.

Deze 15 Oct. is voor de Gemeente van Kampen een zeer merkwaardige, omdat de gemeente na 7 Oct. 1906, toen Ds. D.C. Overduin zijn afscheid had gepreekt naar aanleiding van 1 Cor. 2:3, herderloos was, en eindelijk na 58 maal tevergeefs te hebben beroepen Ds. Vreugdenhil uit Bruinisse het 59e beroep onder de leiding van Gods voorzienigheid moest aannemen. De Heere leide deze weldaad allermeeft tot verheerlijking van Zijne nooit naar waarde genoeg geprezen Naam en tot heil van Sion, zodat den onbekeerde worde getrokken uit de macht der duisternis, tot Gods wonderbaar licht, Gods volk gesticht en versterkt in de hoop des eeuwigen levens. Daar toch het geloof is door 't gehoor en het gehoor door 't Woord Gods."

Nadat gelezen was Jac. 4 gaat de voorz. voor in gebed en erkende hierin de weldaden des Heeren, biddende van Hem of deze weldaad ons moge zijn geschonken in Zijne lieve gunst."

Op 19 oktober, daags na deze kerkenraadsvergadering, nam ds. Vreugdenhil in Sint-Annaland afscheid van de classis Tholen, die opnieuw geheel herderloos achterbleef. Ds. J. D. Barth en ds. M. Hofman uit de classis Goes kwamen de consulentschappen vervullen en de classisvergaderingen leiden.

Het vertrek van de Bruinisser predikant was overigens voor heel Zeeland een gevoelig verlies. In zijn openingswoord op de volgende Particuliere Synode Zuid merkte ds. J. D. Barth op: "Het vertrek van Ds. v. Neerbos naar Vlaardingen en van Ds. Vreugdenhil naar Kampen, verzwaarde den arbeid der drie overige predikanten."

De kerkenraad van Kampen ging niet bij ds. Vreugdenhil op bezoek, maar de predikant kwam op donderdag 20 oktober naar de IJsselstad.

Overkomst Ten Brinke

Ten Brinke was op 9 februari 1901 in 1928 overgegaan naar de Oud Gereformeerde Gemeente van ds. C. de Jonge. Vanuit de fabriek waar hij emailleur was kwam hij op een dag thuis met het bericht: "De klumpieskarke krijgt ook een dominee." Evenals een aantal andere leden van de Oud Gereformeerde Gemeente ging hij doordeweeks een paar keer naar een bijbellezing van ds. Vreugdenhil. Dat nam hun eigen predikant hen niet in dank af. Ten Brinke kreeg een briefje op de mat:

Waarde Vriend

Ondergeteekenden geeven u te kennen dat zij u bekend maaken dat u en huisgezin van heden af niet erkent worden als leden der Ouwte Grifelmeerde gemeente

De kerkvergaadering

Ds. C de Jonge

S. Visser

Zonder omwegen was Ten Brinke op straat gezet; kerkelijk dakloos. Hij vroeg nu lid van de Gereformeerde Gemeente te mogen worden.

"Heeft u een attestatie?" vroeg ds. Vreugdenhil. Ten Brinke overhandigde het briefje. Ten Brinke maakte indruk op ds. Vreugdenhil toen hij zijn eenvoudige bekering vertelde. Het werden goede vrienden en broeders in de kerkenraad.

Preken op papier

Ds. Vreugdenhil bereidde hij zijn preken puntsgewijs voor. Een tussenzang bleef tijdens deze diensten nogal eens achterwege. A. Juffer en E. de Vries schreven één of meer preken geheel uit, maar de predikant heeft die nooit gepubliceerd. Of ze de preken in steno opnamen of uit hun herinnering zo goed mogelijk noteerden, is niet duidelijk.

Kampenaren herinnerden zich de predikant als trouw in het pastoraat en hartelijk in de omgang.

Ook bij de catechisanten was ds. Vreugdenhil geliefd. Hij doorspekte zijn lessen met aansprekende voorbeelden.

Ds. Vreugdenhil was een man van orde en deed de kerkenraadsleden daarom het Kerkelijk Handboekje van ds. G.H. Kersten cadeau. Toen had hij er nog één over; die ging naar de jongelingsvereniging.

Als er in de kerkenraad eens een meningsverschil was, was ds. Vreugdenhil er de man niet naar om een blad voor de mond te nemen. "t Is er weleens stevig aan toegegaan, maar als de dominee dan op de preekstoel kwam, gooide hij zich in het gebed zo ver weg, dat we het hem allemaal alweer vergeven hadden," zei een kerkenraadslid later.

Ouderling Ten Brinke maakte eens een kleine aanmerking op de preek, maar dat viel verkeerd. Ten Brinke en Riezebos haalden ds. Vreugdenhil voor de dienst altijd thuis op.

De eerstvolgende keer dat ze weer aan de pastorie kwamen, was het eerste wat de predikant tegen Ten Brinke zei: "Je had toch gelijk, hoor."

's Zondagsavonds werd er gezelschap in de pastorie gehouden. De kamer zat dan helemaal vol. Ook jonge mensen kwamen er stilletjes luisteren. Ze waren soms eerst wel bang dat de dominee 'lastige' vragen zou gaan stellen, maar dat deed ds. Vreugdenhil niet.

Ook bij ouderling Ten Brinke werd gezelschap gehouden. "Er was in die tijd in Kampen een bloeiend geestelijk leven," herinnerde een gemeentelid zich later. "De Heere werkte krachtig door de prediking van ds. Vreugdenhil. Gods kinderen mochten er, soms onder tranen, van getuigen hoe de Heere hun door middel van de preken nadere oefeningen gaf."

Ds. Vreugdenhil diende de Kamper gemeente tijdens de crisisjaren. In de jaren 1925-1926 en 1933-1939 was H. Colijn (net als ds. Vreugdenhil een boerenzoon uit de Haarlemmermeerpolder) minister-president. De kabinetten die hij leidde, bestuurden ons land tijdens een groot deel van de moeilijke periode die aan de Tweede Wereldoorlog voorafging. De crisis was op 24 oktober 1929, op Zwarte Donderdag, uitgebroken toen de koersen op de beurs van Wallstreet in New York instortten. De economische misère veroorzaakte een enorme werkloosheid.

Ook de diaconie van Kampen had te maken met leden die geen werk hadden of om andere redenen ondersteuning nodig hadden. Sommige gezinnen hadden het arm. "Maar geestelijk waren het hoogtijdagen," zei een gemeentelid later. "Ds. Vreugdenhil heeft hier een goede tijd gehad. Gods volk was nauw aan hem verbonden."

Uitgestrekt werkterrein

Op 5 januari 1933 was ds. Vreugdenhil voor het eerst aanwezig op de classis Barneveld. "Ds. Vreugdenhil wordt de Zegen des Heeren toegebeden." Samen met ds. J. Fraanje en ds. R. Kok bearbeidde hij een gebied dat zich uiteindelijk uitstreekte van

Rhemen tot Groningen, van de Rijn tot de Eems. Ze kregen elk vier vacante consulentgemeenten toegewezen. Pas in 1939 kwam er in de persoon van ds. H. Ligtenberg sr. een vierde predikant bij.

Het aantal gemeenten in de classis groeide in de jaren 1932-1944 van 22 tot 31, inclusief de afdelingen, terwijl er soms ook op andere plaatsen wel gepreekt werd, bijvoorbeeld op een boerderij in het buitengebied, als daar veel leden woonden.

In het noorden des lands was ds. Vreugdenhil in de jaren 1932-1939 en 1942-1943 de enige predikant. Hij werd begin 1933 consulent van De Lemmer, Genemuiden, Beekbergen (met een afdeling in Apeldoorn) en Terwolde.

In Genemuiden stond hij al direct voor de moeilijke taak de slepende kwestie rond een van de ouderlingen af te wikkelen. Deze wilde doopleden die zich verzekerd hadden, niet alleen vermanen, maar hen ook geen belijdenis laten doen. Toen hij daarvoor geen steun kreeg, weigerde hij zieken- en huisbezoek af te leggen en te catechiseren. In een brief aan de classis pleitten 33 gemeenteleden ervoor hem in het ambt te handhaven.

De drie classispredikanten trokken samen met de Rijssense ouderling A. Baan met gezwinde spoed naar Genemuiden. Ze boekten echter geen resultaat en ook een ernstige vermaning door de Particuliere Synode werkte niets uit, zodat de classis op 18 mei geen andere weg zag dan afzetting van de betrokken ouderling, ook vanwege de "verwoesting" die in de gemeente door deze kwestie was ontstaan.

Hertrouwd met Jane Walhout

Vier dagen na zijn 54e verjaardag hertrouwde ds. Vreugdenhil. Op 9 februari 1933 ging hij met Adriana (Jane) Walhout, die op die dag 32 jaar werd, naar het stadhuis in Kampen. Reeds jaren had Jane als hulp in de huishouding lief en leed met het gezin gedeeld. Door zijn tweede huwelijk was ds. Vreugdenhil een zwager van ouderling A. Hoogesteger uit 's-Gravenpolder.

Voorzitter van het Curatorium

In de jaren dat ds. Vreugdenhil voorzitter van het Curatorium was, werden negentien personen toegelaten tot de Theologische School. De voorzitter mocht hun die verblijdende tijding meedelen. Anderen moest hij vertellen dat ze niet aangenomen konden worden.

Bij de Goudse *timmerman W. de Wit* viel het bericht dat hij werd afgewezen verkeerdt. Hij was er vast van overtuigd predikant te moeten worden en nu blokkeerde dat Curatorium de toegang tot de Theologische School. "God zal u straffen. Als u straks over het bruggetje loopt, valt u dood neer," voegde hij ds. Vreugdenhil toe.

Boos verliet hij de vergaderzaal. Hij was er zo van overtuigd dat er iets zou gebeuren, dat hij bij het bruggetje op een afstand bleef staan kijken. Ds. Vreugdenhil passeerde echter ongedeerd.

De Wit is daarna jaren niet in Rotterdam geweest. In 1944 meldde hij zich weer en toen kreeg het Curatorium vrijmoedigheid om hem toe te laten.

Later zat een dochter van ds. Vreugdenhil eens onder zijn gehoor. Het ging goed tijdens die dienst. Eigenlijk kon ze dat niet zo goed hebben, want ze wist hoe De Wit haar vader behandeld had. Ze kon het niet nalaten hem er na de dienst aan te herinneren. Ds. De Wit schrok. Het was een hele tijd stil voordat hij antwoord gaf. Maar toen ging hij vertellen wat er gebeurd was in de periode tussen deze afwijzing en het jaar waarin hij toegelaten werd. Het was een moeilijke, maar profijtelijke tijd voor hem geweest. Achteraf moest hij de beslissing van het Curatorium goedkeuren. Ze konden hem niet toelaten op grond van wat hij toen vertelde. In de tussenliggende

jaren had de Heere Zich echter niet onbetuigd gelaten. De Wit werd het met de Heere eens en met het curatorium.

11. Van Kampen naar Rijssen

Ds Vreugdenhil nam op zondagavond 11 december 1938 afscheid van zijn vierde gemeente met de woorden van 2 Korinthe 13:11: "Voorts, broeders! zijt blijde, wordt volmaakt, zijt getroost, zijt eensgezind, leeft in vrede; en de God der liefde en des vredes zal met u zijn."

De dienst werd bijgewoond door burgemeester H. M. Oldenhof en gemeentesecretaris mr. J. van den Oever. "Voor de Geref. Gemeente alhier betekent het vertrek van dezen geliefden predikant een gevoelig verlies en tijdens de afscheidsdienst konden dan ook velen hun ontroering nauwelijks meester blijven," noteerde een plaatselijke krant. "In zijn predicatie heeft Ds. Vreugdenhil echter medegedeeld, voornemens te zijn om de veertien dagen in Kampen de diensten te komen leiden en de catechisatie waar te nemen."

Ds. Vreugdenhil had in Kampen een grote plaats gekregen. Ouderling M. Riezebos sprak hem een hartelijk woord van afscheid toe en liet Psalm 121:4 toezingen. Na de dienst kon de gemeente de vertrekkende onderherder in de consistoriekamer de hand drukken.

In Rijssen woonden veel kinderen des Heeren, en er was veel geoefend volk bij. "Rijssen is beweldadigd geweest," zei ds. Lamain toen hij er later nog weer eens preekte.

Ds. Vreugdenhil kon "geweldig preken," herinnerde een Rijssense schooljuffrouw zich later. "Hij was machtig in de Schriften en legde zijn tekst grondig uit. Dat zorgde voor betrokkenheid. Hij hield tijdens een van de drie zondagse diensten bijbellezingen over de geloofshelden uit Hebrëen 11. 's Zaterdagavond zaten we al nieuwsgierig in de Bijbel te kijken wat er de volgende dag aan de beurt zou zijn."

Op een zondag had ds. Vreugdenhil opnieuw gesproken uit Hebrëen 11. Het was nogal gemakkelijk gegaan, meende ouderling H. Seppenwoolde. "Je moet eens weten hoe ik gebeukt word door satan," zei de predikant. Ds. Vreugdenhil en Seppenwoolde kwamen vaak bij elkaar.

Geweldig keerpunt

De ambtsperiode van ds. Vreugdenhil is voor de Rijssense gemeente "een geweldig keerpunt" geweest, zei een gemeentelid later. "Na de scheuring van 1933 leek het of alles plat lag, maar toen ds. Vreugdenhil kwam, kwam er een opleving. Hij bouwde de gemeente op, ook door zijn prediking. Hij had veel ervaring en maakte veel werk van de Schriftverklaring. Ds. Vreugdenhil had veel meer studie gehad dan zijn voorganger en dan andere predikanten in de Gereformeerde Gemeenten. Hij lag in de Rijssense gemeente ook heel goed."

Volgens een ander gemeentelid betekende de komst van ds. Vreugdenhil ook in een ander opzicht een opleving. "Hij legde meer nadruk op de verantwoordelijkheid van de mens dan we gewend waren.

Vanouds hadden de gemeenten hier in Rijssen duidelijk een lijdelijke inslag. Zwaar in de leer, maar niet zelden los in de levenswandel. Die lijdelijkheid was er later ook nog wel, maar sinds ds. Vreugdenhil is het toch minder. Hij wees erop dat bekering een eenzijdig Godswerk is, maar dat dit de mens niet van zijn verantwoordelijkheid ontslaat. Hij legde ook de nadruk op een nauwgezette levenswandel.

Doordat ds. Vreugdenhil consulent was geworden van zijn vorige gemeente, Kampen,

mocht hij daar op donderdag 1 juni 1939 zijn eigen opvolger bevestigen: ds. H. Ligtenberg sr. uit Lisse. De gemeente in Kampen hoefde slechts eenmaal te beroepen om de vacature weer vervuld te krijgen. De bevestiger koos 2 Tim. 4:2 tot tekst: "Predik het Woord..."

Ook tijdens de intrededienst, de volgende dag, hield ds. Vreugdenhil een toespraak. Ds. Ligtenberg zei in het dankwoord tot zijn bevestiger: "Thans neem ik de plaats in die gij zes jaar lang hebt vervuld en naar ik weet is uw arbeid niet ijdel geweest. Neen, de vruchten zijn reeds openbaar geworden. Het verheugt mij in het bijzonder dat gij thans met die gaven u van God geschonken, moogt arbeiden in mijn geboorteplaats. De Heere stelle u daar tot een rijken zegen."

Volgende passage met betrekking op de Rijssense periode overgenomen uit: ELK VERHAALT ZIJN WEG EN ZAKEN. DE GESCHIEDENIS VAN DE 'KLEÁNE KOARKE' TE RIJSSSEN. 1836-2011

Ds. Vreugdenhil werkt graag in de tuin. Hij verbouwde onder meer meloenen, een in die tijd vrij onbekende vrucht. Omdat ouderling H. Seppenwoolde ook graag tuiniert, komt deze nogal eens een praatje maken. Als ds. Vreugdenhil hem een keer enkele meloenen meegeeft en Seppenwoolde deze thuis aan zijn vrouw laat zien, denkt zij dat het kalebassen zijn en legt zij ze voor de sier op een kastje. Enkele dagen later blijkt echter dat dat de bedoeling niet is!

Ook bij de boeren heeft ds. Vreugdenhil een goede ingang. Omdat hij zelf boer is geweest, weet hij precies waar ze het over hebben en kan hij goed met hen meepraten. Ook legt hij hen meermalen uit hoe ze de zandgrond het beste kunnen bewerken. Zo maakt hij hen duidelijk, dat gras pas honderd dagen na Nieuwjaar moet worden gezaaid.

's Zondags preekt ds. Vreugdenhil drie keer. De andere dagen van de week is hij druk bezet met allerlei pastorale zaken. Omdat hij vriendelijk in de omgang is en dicht bij de mensen staat, is hij erg geliefd in de gemeente. Ook voor mensen die niet tot de gemeente behoren, heeft hij vaak een vriendelijk woord. Vooral de jeugd heeft de liefde van zijn hart.

De catechisaties vergen veel van zijn tijd. Bij zijn komst zijn er zo'n 300 catechisanten. Ondanks de grote groepen heeft hij geen moeite de orde te bewaren. Om de aandacht te trekken, begint hij de lessen altijd met een verhaaltje of een grapje. Daarna gaat hij pas in op de stof. Zittend op een hoge stoel weet hij de catechisanten met aansprekende voorbeelden te boeien. Sommige catechisanten blijven de lessen zelfs volgen, nadat ze al belijdenis hebben afgelegd.

Als voorzitter van het schoolbestuur is ds. Vreugdenhil ook nauw betrokken bij het onderwijs aan de jeugd. Verder wordt hij benoemd tot erevoorzitter van de jongelingsvereniging. Op zijn advies wordt de bibliotheek van deze vereniging opengesteld voor de hele gemeente.

12. De krachten verminderd

Vanwege zijn afnemende gezondheid en de grootte van de gemeente is ds. Vreugdenhil vanaf januari 1939 alleen nog maar consulent van zijn vorige gemeente, Kampen. Op 1 juni 1939 bevestigde hij ds. H. Ligtenberg daar. Na diens komst wordt ds. Vreugdenhil consulent van de Eskerk en Vriezenveen. Dit betekent echter wel dat ook de afdelingen in Almelo, Enschede, Nijverdal en Wierden voortaan onder zijn hoede vallen. Almelo vormt een afdeling van Vriezenveen en de andere drie plaatsen vormen een afdeling van de Eskerk. In 1942 komt Enter daar nog bij. Deze afdeling ressorteert onder de Walkerk.

Op aandringen van de classis houden de kerkenraden van de Eskerk en de Walkerk in 1939 in aanwezigheid van ds. J. Fraanje en ds. Vreugdenhil een *samenspreking over hun onderlinge verhouding*. Het doel is 'om de plaatselijke toestanden te bespreken, om tot een gezegende saamleving te mogen komen'. Aan de classis wordt gerapporteerd dat er nog 'vele stromingen en moeilijkheden' te overwinnen zijn. Gelet op de grootte van de gemeente acht de classis samenvoeging van beide gemeenten niet mogelijk. Wel wordt de wenselijkheid uitgesproken dat ds. Vreugdenhil 's zondags en op doordeweekse avonden regelmatig in de Eskerk voorgaat. Een aanzienlijk deel van de leden van de Eskerk is duidelijk op ds. Vreugdenhil gesteld. Ook bezoekt ds. Vreugdenhil regelmatig kinderen des Heeren uit de Eskerk, zoals Hendrika Egbertsen-van de Riet ('Duuskers Dika'), die vlak bij hem woont. Ook als haar kleinzoon, Jan Baan, ernstig ziek wordt en overlijdt, betoont hij zijn medeleven. Daarnaast gebeurt het wel dat een aantal jongeren uit de Eskerk bij ds. Vreugdenhil catechisatie volgt en in de Walkerk uiteindelijk belijdenis des geloofs aflegt. Later maken ook verschillende ouderen uit de Eskerk de overstap naar de Walkerk, zoals ouderling B. Aversch. Zonder dat het zijn bedoeling is geweest, wordt hij daarbij gevolgd door een aantal leden. Onder hen bevinden zich onder meer 'Duuskers Dika' en Hendrina ten Bolscher-Ligtenberg 'zwakke Dina').

Er zijn echter ook leden die zich storen aan zijn 'slappe' hoed, een flapding. Een predikant hoort immers een hoge hoed op te hebben! Hoewel de predikant duidelijk maakt dat hij vanwege zijn zwakke hoofd geen hoge stijve hoed kan dragen, heeft niet iedereen daar begrip voor. Ook binnen de kerkenraad van de Eskerk ligt de hoedenkwestie gevoelig. Als de kerkenraad hem erover aanspreekt, staat hij op en gaat hij heen. 'Ik groet je, ik draag m'n eigen hoedje', voegt hij de broeders toe.

Dezer dagen deed in de pers het verhaal de ronde, dat een Gereformeerd predikant, Ds. Vreugdenhil van Bruinisse, door den Kerkeraad der Geref. gemeente te Rijssen niet geaccepteerd zou zijn om aldaar op te treden, aangezien dominee een gleufhoed in plaats van een hogen hoed droeg.

De Rotterdammer is op onderzoek uitgegaan en het volgende is gebleken:

Ds. j. Vreugdenhil was op Maandag 25 juli in Wierden, waar hij bezocht werd door een afgevaardigde van den kerkeraad van Rijssen, die hem uitnodigde voor een beurt op Dinsdagavond 26 juli en tevens om er den H. Doop te bedienen. Hij verzocht hem niet met zijn gleufhoed, maar met een hogen hoed te komen.

Ds. Vreugdenhil, in Rijssen komende, bleek zich over laatstbedoeld verzoek niet bekommerd te hebben. Toen daarop aanmerking gemaakt werd, moet D. Vreugdenhil ronduit gezegd hebben, dat hij het huichelarij achtte om in Rijssen een ander hoofddekseel te dragen dan in zijn eigen gemeente. Wilde men liever om den hoed, dat hij niet zou optreden, dan had men het maar te zeggen, hij zou dan regelrecht naar het station gaan om te vertrekken. 't Beste werd geoordeeld, dan maar niet te preken. Aan de gemeente werd medegedeeld, dat de dienst niet zou doorgaan.

Intussen heeft de kerkeraad met Ds. Vreugdenhil over het voorgevallene gecorrespondeerd en is tussen beide partijen een schikking getroffen, waarbij Ds. Vreugdenhil beloofd heeft bij een volgende gelegenheid te komen met hogen hoed.

13. In oorlog met Duitsland

Op 28 augustus 1939 wordt het Nederlandse leger gemobiliseerd. Op 1 september vallen de Duitse legers Polen binnen en twee dagen later verklaren Groot-Brittannië en Frankrijk Duitsland de oorlog. De Tweede Wereldoorlog is daarmee een feit.

Omdat er ook een aantal jonge mannen uit Rijssen wordt opgeroepen, heerst er nogal wat spanning in de betreffende gezinnen. Ook voor hen is ds. Vreugdenhil rot grote steun.

Als de jonge Mans Ligtenberg ('Stoet'n Mans') wordt meegedeeld dat het oorlog is, slaat dat bij hem naar binnen. Vanaf dat moment gaat hij als een ongelukkig mens over de aarde, overtuigd van zonde en schuld. Er is een breuk geslagen en hij weet niet hoe het ooit nog goed moet komen tussen God en zijn wel. Hij slaat geen kerkdienst meer over! De prediking van ds. Vreugdenhil, die zowel ontdekkend als vertroostend is, is hem meermalen tot onderwijs. Een en andermaal mag hij ook van hart tot hart met de predikant spreken over de zielenraadsels die hem bezetten. Later, als Ligtenberg predikant is, noemt hij ds. Vreugdenhil als een van zijn geestelijke vaders.

De anderen zijn ds. P. Honkoop in wiens tijd hij de gemeente dient als diaken en ouderling, en ds. M. Blok, die hem in zijn studententijd bijles geeft.

10 mei 1940 vallen de Duitsers ons land binnen. Om half vier 's morgens worden ze al in de omgeving van Rijssen gesignaleerd. Omdat er nogal wat jongens aan het front gelegerd zijn en de berichtgeving over de oorlogshandelingen gebrekkig is, levert dat in veel gezinnen de nodige spanning op. Ook in het gezin van de predikant. Van de zeven gesneuvelde Rijssense soldaten behoort er tot de Walkerk: Gerrit-Jan Nijveld. Hij overlijdt op 7 juli in een ziekenhuis te Arnhem aan de gevolgen van zijn op 12 mei op de Grebbeberg opgelopen verwondingen. In de Eskerk zijn twee slachtoffers te betreuren: Hendrik-Jan Schapink en Derk ter Harmsel. Schapink sneuvelt op 10 mei te Heumen en Ter Harmsel overlijdt drie dagen later op de Grebbeberg.

14. Alsnog bedankt voor Lisse

Op 12 februari 1941 ontvangt ds. Vreugdenhil een beroep uit Lisse, dat door hem wordt aangenomen. In Lisse, waar de blijdschap groot is, worden direct maatregelen genomen 'om zoo spoedig als mogelijk is Ds. met zijn gezin een goede ontvangst te bereiden'. Toch loopt het anders dan verwacht, want in de loop van maart komt ds. Vreugdenhil op zijn besluit terug. In een brief aan de kerkenraad van Lisse geeft de predikant aan zich te hebben vergist. 'Uit de neiging die verleden jaar soms over mij kwam, ontstond een gevoel alsof ik nog wel eens naar Lisse moest en toen ik de roeping ontving, dacht ik dat dit het antwoord des Heeren was. Doch ik kreeg niet het minste licht erin en uit angst om in de donker tegen 's Heeren wil te handelen, durfde ik niet bedanken, wat ik ook geschreven heb in dat aannemingsbriefje. Toen kwam de strijd, die eindigde in het geheel toesluiten voor Lisse en een bij vernieuwing verbonden worden aan Rijssen. Broeders, ik kan en mocht niet anders handelen en moet voor Lisse alsnog bedanken. Het spijt mij voor u dat het zoo gelopen is en voor mijn vergissing vraag ik van harte vergeving en ik dank u voor het goede dat u voor mij deed, en voor het vriendelijke briefje dat ik nu ontving en ik ben verblijd dat het achter de rug is, want de strijd was hevig.'

Een jaar later krijgt Lisse alsnog een eigen predikant in de persoon van ds. A. Verhagen.

Naarmate de bezetting langer duurt, gaat het Duitse juk meer en meer knellen en worden er steeds meer maatregelen opgelegd. Hoewel ds. Vreugdenhil over het algemeen erg gezagsgetrouw is, volgt hij niet alle bevelen van de bezetter op. Als wordt meegedeeld dat alle antiek moet worden ingeleverd, legt hij dat bevel naast zich

neer en begraaft hij zijn antiek in de tuin! Als het (veel) later wordt opgegraven, is het echter grotendeels verroest.

Aan belangrijke levensbehoeften, zoals suiker en lucifers, heeft ds. Vreugdenhil geen gebrek. Op advies van ouderling H. Haase, die een kruidenierswinkel heeft, heeft hij die in het begin van de bezettingsjaren in grote hoeveelheden ingeslagen. Overigens komen de lucifers hem ook in de kerk goed van pas; als hij bij kaarslicht preekt, strijkt hij even een lucifer aan om zijn tekst goed te kunnen aflezen.

15. Benauwde ogenblikken

Kort voor het vertrek uit Rijssen beleefde men in Rijssen er nog een angstig avontuur. De Nederlandse militairen waren in juni 1940 vrijgelaten, maar in mei 1942 waren meer dan tweeduizend officieren alsnog weggevoerd naar Duitsland, ook omdat er van hen nogal wat bij het verzet betrokken waren.

Na de strenge winter van 1942-1943 volgde een 'hete' lente: Op donderdag 29 april 1943 maakte de bevelhebber van de Wehrmacht, generaal F. Christiansen, bij proclamatie bekend dat ook alle overige ex-soldaten opnieuw in krijgsgevangenschap moesten. Het leidde diezelfde dag tot een wilde staking. De bekende geschiedschrijver dr. L. de Jong noemde het "een explosie van woede. Na alles wat men vanaf mei 1940 in het overvallen en bezette land heeft zien gebeuren of heeft moeten verdragen, na alle pogingen om dat land een vreemde ideologie op te dringen, na alle vormen van dwang, onrecht en roof die men heeft moeten aanschouwen, is dit de druppel die de emmer doet overlopen."

De staking begon in de omgeving van Rijssen. Nadat Christiansens publicatie op het telexnet van het Algemeen Nederlands Persbureau (ANP) verscheen, gaf een krant in Hengelo het bericht onmiddellijk door aan enkele van de grootste fabrieken in de stad. Binnen een uur lagen deze bedrijven stil en was Hengelo in staking. In Enschede en elders in Twente, maar ook in Zwolle, Eindhoven, Heerlen, Leeuwarden en andere plaatsen volgden grote groepen werknemers dit voorbeeld. Tegen het eind van de middag waren 28 van de 41 grote bedrijven in Twente in staking, samen goed voor 21.000 werknemers. De scholen in Almelo gingen dicht, het busverkeer in Twente viel stil en de boeren weigerden hun melk aan de melkrijders mee te geven. Van de 24 Twentse zuivelfabrieken lagen er dertien plat.

De Rijssense verzetsman G.H. (Hein) Hofstede vertelde later aan schrijver Rik Valkenburg hoe zijn afdelingsbaas in jutefabriek Ter Horst en Co, J. Nijland, hem die donderdagmiddag rond 16.00 uur vertelde dat er in de naburige steden een staking was uitgebroken. "Hij vroeg mij de oorzaak daarvan. Die vertelde ik hem. Hij vroeg ook wat er hier moest gebeuren. Ik zei: 'Natuurlijk ook staken...'

Mijn machine heb ik toen onmiddellijk stopgezet en verschillende arbeiders die ik vertrouwde, meestal oude vakbondslieden, ingelicht over wat er gaande was. De krasserij lag al gauw stop, waarna de afdeling Batchingkamer spoedig volgde en omstreeks 5 uur was de staking in de hele fabriek een feit. Ik probeerde die avond ook nog de Nederlandse Spoorwegen tot staking te brengen, maar dat lukte niet.

Vrijdags breidde de staking zich uit. Ook de zuivelfabriek en de aannemersbedrijven kwamen stil te liggen. De boeren gingen die dag eveneens in staking en leverden geen melk meer aan de fabriek. De Rijssense huisvrouwen maakten van de gelegenheid een dankbaar gebruik en haalden emmers vol melk bij de boeren vandaan."

Na een dag staakte een groot deel van het land. Enz.

De spanningen in de oorlog vergen veel van de predikant. Er zijn gemeenteleden die soms benauwde ogenblikken meemaken. In zulke gevallen leeft hij intens met hen mee. Naast alle energie die dit vergt, nemen ook de lichamelijke vermoeidheden meer

en meer toe en wordt het vele werk in de gemeente hem te zwaar. Meerdere malen is hij dan ook niet in staat begrafenissen te leiden. In dat geval neemt ouderling G.J. van der Stouw het dienstwerk waar.

Op maandagmorgen 3 mei 1943 worden arbeiders, leden van de directie van de jutefabriek van Ter Horst, burgemeester W. Zeeuw en een aantal predikanten met Duitse overvalwagens afgevoerd. Onder hen bevindt zich ook ds. Vreugdenhil. Burgemeester Zeeuw en de directie van Ter Horst worden aan een streng verhoor onderworpen. Het is de Duitsers erom te doen een aantal gangmakers van de staking in handen te krijgen. Als dit echter niet lukt, worden de gevangenen naar Hengelo overgebracht om te worden doodgeschoten! Ook bij ds. Vreugdenhil slaat de angst toe. Als een van zijn hervormde collega's vraagt waar zijn geloof is, antwoordt hij: 'Niet voor het grijpen.' In Rijssen wordt de staking 's maandagsmiddags alweer beëindigd en twee dagen later keren de gevangenen in Rijssen terug.

16. Afscheid van Rijssen

In april 1943 nam ds. Vreugdenhil het beroep aan dat zijn vorige gemeente op hem had uitgebracht. "Hij tobde met zijn gezondheid, maar we wilden hem toch graag terughebben," zei een gemeentelid in Kampen later. Op 21 juli 1942 had ds. Ligtenberg er afscheid genomen. Het eerste tweetal bestond daarna uit ds. W.C. Lamain en ds. Vreugdenhil, waarbij de eerste met 70 tegen 62 stemmen werd gekozen. De volgende vergadering was het verschil opnieuw klein: ds. J. van den Berg, Krabbendijke, kreeg 73 stemmen en ds. Vreugdenhil 65. Op 30 december werd, op een vergadering onder leiding van ds. Vreugdenhil, ds. P. Honkoop sr. met 78 tegen 50 stemmen gekozen uit een tweetal met ds. Chr. van de Woestijne. Die laatste kreeg het volgende beroep, uit een tweetal met ds. R. Kok. Steeds moesten de verkozenen echter bedanken.

Het vijfde beroep ging op 1 april 1943 naar ds. Vreugdenhil. Hij kreeg 92 stemmen en ds. J. Fraanje 36. Op zaterdag 24 april kreeg Kampen per telegram het verblijdende bericht dat ds. Vreugdenhil het beroep aanvaardde. Scriba Van Dijk vermeldde het bericht dubbel onderstreept in de kerkenraadsnotulen. Het was de vierde maal dat de Rijssense gemeente haar predikant aan Kampen kwijtraakte, want ook ds. L. Spoel, ds. J.J. Grass en ds. P. van der Heijden waren al van de Reggestad naar de IJsselstad gegaan. In Rijssen liet ds. Vreugdenhil een diepbedroefde gemeente achter.

Een week voordat de predikant afscheid nam, beriep de Rijssense gemeente ds. Lamain uit Rotterdam-Zuid als zijn opvolger. Die herinnerde zich later: "Na het vertrek van ds. Vreugdenhil naar Kampen werd ik weer beroepen. Ik had de Heere gevraagd dat ze me toch niet zouden beroepen. Doch op zaterdagavond 29 mei 1943 kwam ik thuis van een vergadering en mijn vrouw zei: "Ouderling Haase uit Rijssen heeft zojuist gebeld om te zeggen dat je beroepen bent."

Het werd een zware last op mijn hart. Alles geprobeerd om er vanaf te raken, doch Rotterdam viel weg en Rijssen werd op mijn ziel gebonden en ook dat het Gods wil was om daarheen te gaan."

Ds. Vreugdenhil was als consulent van Kortgene en Bruinisse betrokken geweest bij Lamains gang naar het predikambt en was voorzitter van het Curatorium toen Lamain in 1929 afstudeerde. Nu werd ds. Lamain zijn opvolger in Rijssen.

Het duurde tot het eind van de beslissingstermijn voordat de Rotterdamse predikant het beroep aannam. Zijn voorganger was toen al naar Kampen vertrokken. Op zondag

6 juni nam ds. Vreugdenhil afscheid van de Rijssense gemeente. "Voor een tot in de uiterste hoeken opgepropt kerkgebouw predikte Ds. Vreugdenhil over 2 Cor. 13:11: 'Voorts, broeders! zijt blijde; wordt volmaakt; zijt getroost; zijt eensgezind; leeft in vrede; en de God der liefde en des vredes zal met u zijn.'" Het waren dezelfde woorden als die waarmee hij vijf jaar geleden in Kampen afscheid genomen had.

Al scheen ds. Vreugdenhils arbeid hemzelf "nietig en nutteloos," dat was ze bepaald niet, memoreerde een gemeentelid later. "Toen hij naar Kampen vertrok, was hij volslagen moedeloos, omdat hij dacht dat zijn bediening in Rijssen ongezegend was gebleven. Daarna is echter openbaar gekomen dat zijn prediking in onze gemeente in het leven van meerdere mensen vrucht had gedragen." Voor ouderling A. ten Hove was het een wonder dat ds. Vreugdenhil weer zo snel een opvolger kreeg.

17. Tweede keer in Kampen

Veel contact had ds. Vreugdenhil tijdens zijn laatste levensjaren met ds. J. Fraanje, hoewel van hun karakters is gezegd dat die nogal van elkaar verschilden. Ze waren zeer nauw aan elkaar verbonden. Ds. Fraanje kwam ook wel bij ds. Vreugdenhil op bezoek als hij in Twente moest preken. "Hij is hier nog geweest. Hij was naar Ds. Vreugdenhil geweest en even bij oude Dieka en toen hier," schreef Mientje ter Haar-Vrijdag in april 1942.

Ds. Fraanje bevestigde ds. Vreugdenhil op woensdag 9 juni 1943 in Kampen. "In zijn inleidend woord wees Ds. Fraanje er op, dat er een tijd van gaan en komen is en naar Gods raad en bepaling Ds. Vreugdenhil zich weder aan de gemeente van Kampen verbinden zou. Wijzend op Hem, Die eeuwig overwonnen heeft, en Zijn Woord tot zaligheid van zondaren overwinnend maakt, openend de deur des geloofs, bepaalde de bevestiger zijn gehoor bij Hand. 14:22: "Versterkende de zielen in het geloof en dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods." Spreker zag in deze woorden Paulus staande in de geopende deur der prediking en die prediking is

- I. Versterkend;
- II. Vermanend;
- III. vertroostend.

Dit woord op de 2^e komst van Ds. Vreugdenhil toepasselijk makend, wekte Ds. Fraanje den te bevestigen leraar op, de zwakken te sterken; de onbekeerden te vermanen alsook Gods volk om kort bij den Heere te leven en de ziel der discipelen te vertroosten, hen gedurig er op wijzend, dat zij door verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods.

Nadat gezongen was Ps. 133:1 en 3 werd het bevestigingsformulier gelezen. Ten besluite zong de gemeente Psalm 122:3."

Toen ds. Fraanje het formulier voorlas, raakte hij een ogenblik diep onder de indruk. Een paar maanden later, toen hij ds. Lamain in Rijssen bevestigde, memoreerde ds. Fraanje: "Ik heb voor een maand of drie ds. Vreugdenhil bevestigd in Kampen. Toen moest ik het formulier lezen en dat spreekt van de dienaar: *Heb Christus lief en weid Zijn schapen*. Het is een mooi werk, hoor, maar ik ben geen beste lezer. Maar toen kon ik helemaal niet meer lezen. Christus lief te hebben en schapen te weiden, dat is wat! Maar het mocht worden: Hij heeft mij een tong der geleerden gegeven, opdat ik wete met de moeden een woord ter rechter tijd te spreken, en om de gezegende Heere Jezus uit te dragen!"

Volgens het verslag zei ds. Fraanje tijdens zijn toespraak bij de bevestiging van ds.

Vreugdenhil: "O, mijn lieve broeder, wat heb ik de band die God gelegd heeft, gevoeld toen de Heere mij openbaarde dat jij naar Kampen moest en ik jou bevestigen. Je had toen het beroep nog niet aangenomen." Het verslag klopte echter niet helemaal, zei ds. Fraanje bij de bevestiging van ds. Lamain: "Ik merkte dat de gemeente van Kampen een tweetal stelde, ds. Vreugdenhil en mij. Ik heb niet gezegd, wat er in de krant staat, dat ik dat geloofde, maar dat ik het dacht: Dat is voor hem en hij neemt het aan ook en ik zal hem bevestigen. En dat is gebeurd ook."

"Velen ontroerden, toen onder het zingen van Ps. 115:6-7, Ds. Vreugdenhil weer als eigen leraar den kansel beklom, om zich voor de tweede keer aan de gemeente van Kampen te verbinden," aldus een krantenverslag. Daags nadat ds. Vreugdenhil bevestigd was, ving hij zijn tweede ambtsperiode in Kampen aan met een intredepreek over 1 Kor. 16:9: "Want mij is een grote en krachtige deur geopend, en er zijn vele tegenstanders."

Die geopende deur is

1. Wonderlijk;
2. Noodzakelijk;
3. Verlossend;
4. Verheerlijkend.

Over deze intredetekst schreef Vreugdenhils zoon later: "Hier klinkt geen moede toon, geen verlangen naar rust. De geest is wel gewillig, maar het vlees is zwak." (Kort overzicht van het leven en sterven van Ds. Johannes Vreugdenhil, in leven predikant der Gereformeerde Gemeenten, etc. Door C. G. Vreugdenhil, Vlissingen.)

Zelf zei de predikant: "Het was mij een wonder dat ds. Fraanje mij in mijn dienstwerk bevestigde sprekende over de geopende deur des geloofs, omdat hij niet wist dat het mijn voornemen was te spreken over de geopende genadedeur."

Ouderling-preses M. Riezebos sprak een hartelijk welkomswoord en liet de predikant Psalm 90:9 toezingen: "Laat Uw gená ons met haar troost verrijken..."

De volgende dag overleed in Haarlem een jongere zus van ds. Vreugdenhil. Ze was nog geen 59 jaar oud.

Op diezelfde dag werd Jaap Vreugdenhil, een zoon van de dominee, 24 jaar. Over hem noteerde de scriba een week later: "Jacob Vreugdenhil moet, gelijk vele anderen, naar Duitsland vertrekken, de diakenen worden verzocht dit gezin enigzins in 't oog te houden in betrekking tot haar bestaan." De jonge Vreugdenhil was nog geen jaar getrouwd. Zijn vrouw en kind bleven achter.

Of Vreugdenhils Christelijk Gereformeerde collega **ds. W. Ramaker** bij zijn intrede aanwezig geweest is, is niet bekend. Deze 39-jarige predikant stond sinds november 1934 in Kampen. Zijn afkeer van de Duitse bezetter stak hij niet onder stoelen of banken. Hij bad openlijk voor de koningin, was actief in het verzet en hield in Kampen interkerkelijke bezinningsavonden over de nood van land en volk.

Op zaterdagavond 31 juli, kort na de komst van ds. Vreugdenhil, kwamen de Duitsers ds. Ramaker arresteren. Ze zetten de Burgwal af, waar de pastorie stond, maar ook de straat áchter het huis. In pyjama vluchtte ds. Ramaker naar zijn schuurtje, terwijl zijn vrouw bij de voordeur de Duitsers aan de praat hield. Ze vertrokken zonder dat ze haar man hadden gearresteerd.

De volgende morgen vond mevrouw Ramaker haar man in het schuurtje, op gebogen

knieën, de handen gevouwen. Zo jong als hij was, was hij hartpatiënt geweest en de spanning was hem nu te veel geworden. Zijn vrouw bleef als weduwe met vier kinderen achter. Voor de tweede maal had de Christelijke Gereformeerde Kerk in Kampen een predikant op jonge leeftijd plotseling door de dood verloren. Het echtpaar Ramaker kreeg een graf naast het echtpaar Vreugdenhil.

Kampen was vanaf 1942 een belangrijk steunpunt voor het verzet tegen de Duitsers. Twee Kampenaren, bakker Hilbert van Dijk en notarisklerk Izak van der Horst, behoorden tot de leiding van de landelijke organisatie die onderduikers hielp en andere verzetsdaden organiseerde (LO/LKP). Beiden kwamen in de zomer van 1944 om het leven.

Zo trok de oorlog zijn sporen. In 1943 kwam er een berichtje in de krant over de jaarvergadering van de jongelingsvereniging van de Gereformeerde Gemeente. Prompt werd de secretaris op het politiebureau ontboden, omdat het samenscholingsverbod was overtreden. De vereniging heeft daarna tot november 1945 niet meer vergaderd.

De familie Vreugdenhil was niet teruggekeerd op Graafschap 27 in Kampen, maar had nu de woning op Vloeddijk 138 als pastorie. Dit huis was tijdens de periode-Ligtenberg aangekocht, want ds. Ligtenberg en zijn gezin vonden het vorige huis maar somber en hadden er last van het nachtelijke lawaai bij de melkfabriek.

Vanaf de nieuwe pastorie hoefden de bewoners de brug over de Burgel maar over te steken om op de Burgwal te komen, waar de kerk stond. Die zat in die jaren elke dienst vol, boordevol, en begon ook ernstige tekenen van verval te vertonen. De gemeente telde inmiddels meer dan 800 leden en doopleden, ongeveer het dubbele van het zielental bij de komst van ds. Vreugdenhil in 1932. In januari 1944 werd een bouwfonds gesticht. Daarvoor werd voortaan eens per maand gecollecteerd. Het gebrek aan materialen tijdens en na de oorlog heeft veel bouwplannen echter jarenlang vertraagd. Ook in Kampen bleef het voorlopig behelpen.

18. Ernstige ziekte

Niet lang na zijn komst naar Kampen moest ds. Vreugdenhil een blindedarmoperatie ondergaan. Wekenlang lag hij in het Stadsziekenhuis, want het herstel verliep aanvankelijk langzaam. Gelukkig kwam er een wending ten goede. "Zeer ernstig was de toestand van onze leraar," schreef scriba J.A. van Dijk in het jaarverslag. "De Heere heeft zich zijner en onzer ontfermt en mocht Zijnen knecht boven bidden en verwachten nog weer spoedig herstellen en Hem terug geven aan zijn gezin en de Gemeente, want reeds den vierden Sept. '43 kon de kerkeraad weer met Z.E.W. vergaderen ten zijnen huize, hoewel nog met een zwak lichaam. Op zondag 19 Sept. mocht onze leraar weer eenmaal voor de Gemeente optreden, om dan vervolgens weer op Zondag tweemaal de Gem. te dienen met Woord en Sacramenten."

Door de ziekenhuisopname was ds. Vreugdenhil niet in staat om op dinsdag 24 augustus 1943 ds. Lamain te bevestigen als de nieuwe predikant van Rijssen. Reeds voordat ds. Vreugdenhil ziek werd, was ds. Fraanje erbij bepaald dat niet ds. Vreugdenhil, maar hij deze dienst zou leiden. En zo is het gebeurd.

Samen met ds. Lamain had ds. Vreugdenhil nu de zorg over veertien gemeenten en afdelingen in Overijssel, Friesland en Groningen. Op 7 oktober was ds. Vreugdenhil weer zover hersteld dat hij naar een vergadering van de classis Barneveld kon. Vanwege zijn gezondheidstoestand had hij voortaan geen consulentschappen van vacante gemeenten meer. Volgens de dokters was hij geheel hersteld, maar degenen

die hem kenden, zagen wel dat hij niet meer helemaal de oude geworden was. Tijdens een van zijn preken werd hij onwel. Snel gaf hij de tussenzang op. Zelf ging hij spierwit zitten. Na het zingen was het nog niet over, dus hij zei: "Het volgende ook!"

19. Bestreden en geloofd

Op 20 oktober was ds. Vreugdenhil 25 jaar predikant. De predikant wilde het jubileum het liefst maar in stilte laten voorbijgaan, maar dat ging niet. Het werd op dinsdag 19 oktober "een dag met overstelpende bewijzen van hartelijk meelevens."

Vanwege de verduisteringsvoorschriften in die oorlogsjaren werd niet 's avonds, maar 's middags een herdenkingsdienst gehouden. "Blijkbaar was dit voor de leden der gemeente geen beletsel," aldus een handgeschreven verslag. "De opkomst was buitengewoon groot. Het kerkgebouw was geheel gevuld. De gemeente gaf blijk, zooveel mogelijk tegenwoordig te willen zijn bij het uitspreken der gedachtenisrede van hun beminden leraar. Niet minder groot was de belangstelling uit andere gemeenten. Dat ook Ds. Vreugdenhil nog een grote plaats inneemt bij het volk uit zijn vorige gemeente Rijssen, bleek uit wel de aanwezigheid van een groot aantal leden, zoowel mannen als vrouwen, die met hun tegenwoordigen leraar Ds. Lamain uit Rijssen waren overgekomen. Verder merkten we nog op afgevaardigden uit de Eskerk te Rijssen, uit Genemuiden en ouderling van Woerden uit Akkrum. Onder het zingen van Ps. 119:33: *Gij hebt veel goeds bij Uwen knecht gedaan*, enz., beklom Ds. Vreugdenhil de kansel."

Ds. Vreugdenhil koos 2 Kor. 6:9 tot tekst: "Als onbekenden, en nochtans bekend; als stervenden, en ziet, wij leven; als getuchtigd, en niet gedood."

De jubilaris bepaalde zijn gehoor bij "Het geheim van het genadeleven:"

1. Door de duivelen gevreesd en fel bestreden.
2. Door de wereld verworpen en toch in nood pijnlijk gemist.
3. Door Gods Geest gewerkt en verklaard.
4. Door het geloof omhelsd en geroemd.

"Onder grote stilte en met gespannen aandacht was dit gepredikte woord, dat vaak aangrijpend ernstig, doch tevens hoopvol en moedgevend was, en troostrijk voor Gods volk, aangehoord. Met niet minder aandacht werd geluisterd naar hetgeen Ds. Vreugdenhil toen ging mededelen over de wonderlijke leidingen Gods in eigen leven. Met grote soberheid, doch dat stellig daardoor de indruk vergrootte, sprak Ds. Vreugdenhil."

De jubilaris werd toegesproken door ds. W.C. Lamain namens de classis. "Daarna sprak ouderling Ligtenberg van Rijssen (Walkerk) hartelijke woorden van grote waardering voor het werk in Rijssen verricht. Hij wees erop, hoe er innige banden waren gevallen tussen Ds. Vreugdenhil en het volk te Rijssen, en hoe moeilijk het de gemeente was gevallen Ds. Vreugdenhil te zien heengaan. De eeuwigheid zal het openbaren, dat Uw arbeid niet zonder vrucht in de gemeente van Rijssen is geweest.

Ouderling Riezebos van Kampen vertolkte de blijdschap der gemeente, nu zij het voorrecht mocht smaken bij vernieuwing met Ds. Vreugdenhil verbonden te zijn, en dat hij thans na zijn ernstige ziekte weer mocht voorgaan." Riezebos liet de predikant Ps. 102:16 toezingen: "*Uwer knechten trouwe zonen zullen altoos bij U wonen...*"

"Ouderling Ter Averest (B. Aversch -LV) uit Rijssen (Eskerk) sprak eveneens woorden van grote waardering en wees inzonderheid erop hoezeer er toenadering was gekomen tussen de beide gemeenten in Rijssen gedurende het verblijf van Ds. Vr. aldaar."

Aversch liet Ps. 89:8 zingen: "*Gij toch, Gij zijt hun roem, de kracht van hunne*

kracht..." Daarna sprak ouderling S. Fuite uit Genemuïden.

Na een bewogen dankwoord eindigde ds. Vreugdenhil met dankgebed. Psalm 66:10 was de slotzang: "*God zij altoos op 't hoogst geprezen!*"

Kort na het jubileum beschreef ds. Vreugdenhil in een brief aan *J. van Luijk* uitvoerig wat hem de achterliggende tijd wedervaren was. Van Luijk woonde in Den Haag en had de gemeente daar in de jaren 1923-1940 als ouderling gediend.

'Deze bijzonder aangrijpende brief doet ons de oude leraar diep in het hart zien', schreef een predikant later. Ds. Vreugdenhil moest zelf inleven wat hij eens in een meditatie had geschreven: "Hoe ouder David werd, hoe meer genade voor hem genade werd en hoe noodzakelijker hij genade behoefde om voor een heilig God te kunnen bestaan."

20. Brief aan oud-ouderling Van Luijk schreef de Kamper predikant:

Geliefde broeder met de uwen, vrede.

De Heere doet wonderen, Hij alleen. Want Hij Die helpt in nood, is in Sion groot. Dat mocht ik steeds ervaren, mijn gehele leven, maar ook in de laatste tijd. In het kort een paar regels, want het is nog druk met bezoek en hoewel ik hersteld ben, zo ben ik nog zwak, en heb weinig kracht. Maar toch kan en mag ik al mijn werk doen, en dat hindert mij niet, door de genade Gods.

Enige tijd en vooral de laatste twee jaar was mijn leven ellendig en duister, alsof er nooit iets gebeurd was, en de Heere verborg Zich meer en meer. Op de preekstoel hielp de Heere mij en mocht ik in de ruimte staan. Maar als ik amen gezegd had, viel ik terug in de donkere poel van ellende. En dat door eigen schuld, door eigen afwijking.

En al wordt het aan de buitenkant niet gezien door de zorgende bewaring Gods, Die ook daarin Zijn genadetrouw bewijst, van binnen des te meer. Als een veldhoen op de bergen, als een roerdomp in de woestijn en als een voortgedreven stoppel ging ik over de aarde. En elke dag was voor mij de laatste, want de dood ging naast mij, ja, wierp zulk een zwarte schaduw over mijn gehele leven, dat ik niets anders meer zag, dan de oordelen Gods, en die zouden mij treffen.

Ik wilde dat wel tegen de mensen wegredeneren door de goedheid Gods te bespreken. Maar ik was daar niet in de beleving, want de benauwdheden des harten hadden zich wijd uitgestrekt. Daarbij God te missen en veroordeling aan alle kanten. O, wat redeneert hij dan over zijn hart heen, want innerlijk werd ik verteerd, ook door liefdepijn en zondesmart.

Ik wist dat ik naar Kampen moest en de Heere ruimde alle stenen weg, en Hij gaf verklaring in de harten van Zijn volk, zodat Ds. Fraanje het openlijk op de preekstoel bij de bevestiging uitsprak, en het verteerde mij: "O, mijn lieve broeder, wat heb ik de band die God gelegd heeft gevoeld, toen de Heere mij openbaarde dat jij naar Kampen moest, en ik jou moest bevestigen. Toen je het beroep nog niet aangenomen had, enz."

Dat sprak Ds. Fraanje en zijn hart vloeide over. Maar ik was een huichelaar. Ik geloofde Ds. Fraanje en toch viel ik er buiten. Zo moest ik mijn intree doen. Vreselijk was het. Maar ook ik werd overstort op de preekstoel bij de intree. Alle deuren van genade en genadegoederen stonden open en de bediening des Geestes was een stortvloed over mij, zodat er kracht van uitgang in de gemeente. Verslagenheid over allen, blijdschap bij Gods kinderen. Het was in één woord een wonder.

De terugslag in mijn gemoed was weer ontzettend. Ik had trillingen in mijn ziel

gevoeld van de dienst der engelen en ik kwam bij de duivelen terecht. Ik was maar een Biléam, een vuile goot, enz. Mijn ziel schreeuwde: *O God, wees mij, zondaar, genadig.* Doch alles keerde in mijn boezem terug als vuur dat mij verteerde.

Want o, geliefde broeder, Gods kind zondigt niet goedkoop en de dierbare Heere Jezus zegt niet voor niets: "Wat Ik u zeg, dat zeg Ik u allen: Waakt!"

Want men is spoediger van het pad af, dan erop, en die van de weg afdwaalt, komt bij de doden terecht, en daar valt het niet mee, want daar huppelen de duivelen. Dan zijn wij op hun terrein en een speelbal van de hel. En de ziel zonder licht, zonder kracht en weerstand, zodat alles werkelijkheid wordt en men niet kan zien dat het van satan is. Men spreekt over satan, maar men is in de tirannie van satan gebonden. Men klaagt door de smart over de zonde, en men reikt ze de hand en wordt erdoor vergiftigd. Men kwijnt omdat er geen gebed is dat doorgang vindt, en men zoekt en vlucht er tegelijk van weg.

Het dodend Godsgemis doet de ziel zuchten en wenen, en men kan God niet ontmoeten. Men siddert als men eraan denkt dat Hij zal komen. Men zoekt Hem en vlucht van Hem weg. De wereld is hem de dood, maar omdat hij de omgang met de Heere mist, moet men er zich mee voeden, als afleiding, want het gehele leven is gejaagdheid en wettisch gedoe. De oordelen zijn rechtvaardig, doch hij tracht ze weg te redeneren, want hij is er verre vandaan dat de dochteren van Juda er zich in verblijden. De mensenslaching gaat hem ter harte, maar op de eigenliefde stuit al het gebed af.

Doch genoeg, want u hebt wellicht allang gezegd: Och man, houd op, wat heb ik aan dat geklaag. Daar de Heere het zo waard is om geprezen te worden, want Hij is goed voor al Zijn volk.

Dat is zo, geliefde broeder. Doch omdat Hij wil neerzien met een oog van ontferming op zulk een ellendige, kan ik het niet verzwijgen, opdat de luister van de daden Gods des te meer verheerlijkt zullen worden. Want ik ben verwonderd, verlegen en verblijd, ja, geheel vervuld van de allesoverklimmende en allesvervullende genade Gods.

Want wat gebeurde er?

Elk ogenblik dacht ik dat een bom mij zou treffen en vernietigen, en ziedaar, ineens krijg ik een dodelijke vergiftiging door mijn gehele lichaam. Blaas en nieren, lever, maag, ingewanden enzovoort, alles was dodelijk aangetast en mijn water was als geronnen bloed.

Regelrecht naar 't ziekenhuis en onmiddellijk geopereerd, wat niet kon, want ik had een koorts van eenenveertig graden. Maar het moest, want anders stierf ik. Een rechte en een dwarse snee in mijn lichaam van elk dertig centimeter lengte. De dokter zei tegen de zusters dat er geen hoop was. Maar een dag daarna kwam er bij de dokter hoop, maar 't zou minstens acht maanden duren eer ik op kon staan. In drie weken was ik echter hersteld, met vijf weken ging ik naar huis en twee weken daarna ben ik weer gaan preken. Al mijn werk ging ik doen en zonder de minste moeite, zodat ik beter ben dan de laatste jaren.

Die eerste dagen waren vreselijk. Een dodelijke hik, en een kwellende hoest veertien dagen lang. En dan steeds een koorts van over de veertig graden. Ik was zo naar dat ik geen kans zag om vier woordjes bij elkander te krijgen om te bidden. Mijn ogen waren zo zwak dat ik niet kon lezen. En dan de Heere Die Zich geheel onttrok en het richterlijke op mij afzond.

En toch gevoelde ik vanaf het eerste uur dat een hand mij vasthield en optrok uit de kaken van de dood. Doch de derde week zond de Heere Zijn licht en waarheid.

Maar dat viel niet mee, want heel zachtjes, elke dag een weinig, alsof de Heere zeide: *Ik houd rekening met uw zwakheid*, liet de Heere mij eerst zien wat zonde is.

Nooit had ik het zo gezien. Het rechtvaardig ongenoegen Gods over de zonde, en dat de Heilige elke zonde moet straffen. Er bleef niets over dan de geopende hel, en daar hoorde ik thuis. Ontzettend was die werkelijkheid, want daar heeft men niets te zeggen.

Maar toen liet de Heere mij zien wat de zonde van Zijn kind is. Dat hij Zich vanaf mijn drieëntwintigste jaar al over mij ontfermd had. Ja, in de verantwoordelijkheid van mijn ontvangen en geboorte. Ook dat kwam voor mijn rekening. En daarmee werd ik het eens.

Toen ik dat overnam, plaatste de Heere mij voor de zonde tegen elk der Personen, tegen dat verzoenende en liefdevolle Vaderhart, tegen die dierbare Borg en Zaligmaker, wat het Hem gekost heeft en hoe dat door mij beantwoord was. En tegen de Heilige Geest, hoe ik Hem smaadheid heb aangedaan en wederstaan.

O broeder, die smart, dat kan ik niet zeggen. Daarvoor heb ik geen woorden. Hoe ik vierenzestig jaar elk der Personen had beledigd en verdriet aangedaan; en wie God voor mij was geweest in al de zorg en goedheid!

Doch daar openbaarde Zich bij vernieuwing de Borg als de betalende en de bedienende Zaligmaker. Hoe Hij van eeuwigheid daartoe gezalfd, toen reeds mijn Borg was en ik in Hem verkoren. Hoe Hij zelfs in mijn ontvangen en geboorte mij had gedragen in Zijn Borgtocht en voorbede; in mijn onbekeerlijkheid en in alle donkerheid, ja, zelfs in mijn afwijkingen, zonde en schuld. Ik had vierenzestig jaar geleefd voor de hel en daar hoorde ik, maar Hij had mij vastgehouden en met Zijn verdiensten bedekt.

Ja, de Drie-enige God had mij van eeuwigheid liefgehad, en dat zulk een schepsel. O broeder, als de Borg van eeuwigheid en in de tijd gewerkt en geschonken aan mijn ziel, als die Borg een minuut Zijn bediening had ingetrokken, dan lag ik in de hel. Die dierbaarheid, het was niet uit te spreken. En nu die liefde en trouw Gods, ook in heel mijn leven, het werd mij te groot.

Wat werd nu dit ziekbed aangenaam en mocht ik doorleven: *Hij kastijdt een iegelijken zoon die Hij aanneemt*. Wat worden dan de slagen zacht en alle kastijding liefelijk.

Alles is dan goed en Goddelijk wat Hij doet.

En nu ben ik weer arm in mijzelf. Ik zou het wel vast willen houden, maar dat gaat gelukkig niet, want het ligt alles in die dierbare Borg. Doch mijn toestand is omgekeerd en mijn hart jubelt bij al de armoede.

Nu, geliefde broeder en huisgenoten, nu zal ik maar eindigen. Alleen dit, wij hebben een aangename herdenkdag gehad. Gode bevolen, hoor, met de uwen en hartelijk gegroet van uw liefhebbende vriend en broeder,

Ds. J. Vreugdenhil

Ds. F. Mallan in DWS, 23 april 1998

In bovengenoemde brief schrijft ds. Mallan over een tekst uit Jesaja 27. Hij maakt van de gelegenheid gebruik door tevens de genoemde brief in de Wachter Sions af te laten drukken. Hij doet er de volgende opmerking bij:

... "Te dien dage zal er een wijngaard van roden wijn zijn; zingt van denzelven bij beurte. Ik, de Heere, behoed dien, alle ogenblik zal Ik Hem bevochtigen; opdat de vijand Hem niet bezoeke, zal Ik Hem bewaren nacht en dag".

Och, ik heb de waarheid van dit woord in mijn leven steeds bevestigd gezien. We kunnen de duivel altijd niet overal de schuld van geven, maar wij laten ons wel door Hem gebruiken. Dus dan komen we er ook niet onschuldig onderuit. Wij zijn mensen, gevallen mensen, die als God het niet verhoedt, altijd maar gehoor geven aan Hem die

een mensenmoorder en een leugenaar is van den beginne. Ik zal daar verder niet veel over schrijven, maar dan scheen het soms ook op kerkelijke vergaderingen wel, alsof alleen de duivel aan het woord was en alsof God ons aan onszelf overgaf. Maar juist door zulke omstandigheden heen, wilde de Heere er blijk van geven, dat Hij wist dat hier mensen aan het woord waren, maar dat Hij ook wist wie we zijn. "Gij zijt mensen; maar Ik ben uw God, spreekt de Heere Heere".

Ik kan niet laten om nu eens even iets te schrijven over wat me bij het lezen van het vierde deel van het boekje *Predikanten en Oefenaars* toch zo goed gedaan heeft. Toen ik mijn recensie over dat boekje schreef, had ik dat nog niet gelezen.

Ik heb in mijn eerste gemeente (Bruinisse) ds. J. Vreugdenhil als mijn voorganger gehad. Hoewel men daar altijd hoog van Hem opgaf, hoorde ik toch door al het spreken heen gedurig dingen die me niet aanstonden. Ik wil er niet meer van schrijven dan dat het mij voorkwam, dat er van zijn leven niet zoveel uitging.

Maar nu heb ik in het genoemde boekje een korte levensbeschrijving van Hem gevonden en ook een brief die hij aan het einde van zijn leven aan een vriend heeft geschreven. Dit is nogal een lange brief, maar van zeer veel inhoud. Het boekje is het waard om alleen al om die brief gekocht te worden. We zien daarin dat de Heere over de schuld bij Zijn volk niet heen stapt. O, wat heeft hij zijn leven teruggekregen! Hoe diep heeft God Hem in de schuld gebracht en tot welk een oprechte erkenning is hij gekomen voor God en de mensen van al wat Hem alleen maar doemwaardig voor God had doen zijn.

Maar o, hoe is de Heere toch liefderijk in Zijn verzoenende liefde bij Hem overgekomen! Wat heeft hij nog een rijk getuigenis gegeven van de trouw van een Drieëinig Verbondsgod.

Vriend, ik moet mijn brief gaan besluiten, maar ik wil dat doen met u te doen weten dat ik er steeds meer goed achter moet komen, dat als de volharding tot het einde toe niet een grondslag vond in het eeuwig Goddelijk welbehagen, in het onwankelbare verbond en in de dure losprijs des Middelaars, alsook in Zijn gezegende voorbede en de inwoning des Geestes, het dan voor mij een verloren zaak was. O, wat is die volharding der heiligen dan toch ook een dierbare weldaad uit het Verbond der Genade.

Petrus heeft dat door al zijn verkeerde karaktertrekken als mens heen, zoals die zich gedurig in zijn leven openbaarden, ook goed mogen weten, wat Hem tot dat dierbare getuigenis heeft gebracht: "Die in de kracht Gods bewaard wordt door het geloof tot de zaligheid, die bereid is om geopenbaard te worden in den laatsten tijd".

Hiermee besluit nu een nietig zondig mens zijn brief aan u, met de hartelijke groeten, u die God en Zijn genade bevelend!

P.S. Toen ik deze brief klaar had om naar de drukker te sturen, werd me de brief van ds. Vreugdenhil door onze medewerker dr. H. Florijn juist toegezonden om die in ons blad te plaatsen. Die brief had Hem blijkbaar ook wel aangesproken. Ik wil daarom ook die brief hier in dit blad erbij plaatsen.

21. Evangelist Hegeman

In die oorlogsjaren kwamen de Duitsers eens kijken of er soldaten in de pastorie ingekwartierd konden worden. Ze hadden echter al snel in de gaten dat het huis vol was. Er kwamen geen ongewenste gasten; de pastoriebewoners moesten alleen een mangat in de tuin graven.

Als voorzitter van het Curatorium kreeg ds. Vreugdenhil de hervormde evangelist C.

Hegeman uit het verre Eindhoven op bezoek. Hegemans preekbevoegdheid was hem ontnomen nadat hij, zonder het te weten, buiten zijn kerkverband had gepreekt. Nu kwam hij naar de pastorie van ds. Vreugdenhil, waar hij in aanwezigheid van de kerkenraad van Kampen werd gehoord. Daarover werd tijdens de kerkenraadsvergadering van 13 november "algemeen gunstig geoordeeld, zodat Ds. Vreugdenhil deze jonge man met vrijmoedigheid voor onderzoek kan voordragen bij de Commissie van onderzoek van onze Theologische School. Daartoe zal Ds. Vreugdenhil als voorz. van het Curatorium dezen ten spoedigste bijeenroepen."

Op 18 december deelde ds. Vreugdenhil op de kerkenraad mee "dat Evangelist Hegeman voor de commissie van onderzoek te Rotterdam verschenen was, waarbij deze te kennen is gegeven om eerst zijn lidmaatschap bij de Herv. Kerk op te zeggen en zich onvoorwaardelijk over te geven."

Op 17 februari 1944 meldde het Mededelingenblad (de vervanger van De Saambinder, waarvan de uitgave verboden was): "De heer C. Hegeman, weleer godsdienst-onderwijzer vanwege den Geref. Bond te Eindhoven, is toegelaten tot de studiën aan de Theologische School te Rotterdam."

Dr. C. Steenblok was in 1943, heel kort na zijn overkomst uit de Gereformeerde Kerken, door het Curatorium tussentijds tot hulpdocent benoemd, "daar de arbeid voor Ds. Kersten sinds geruime tijd te zwaar gevallen is." Het aantal studenten groeide en de krachten van ds. Kersten namen af, vooral ook nadat hij in februari 1944 was getroffen door trombose aan de hartslagader, waardoor hij drie maanden niet kon preken.

22. Door het water van de Mastenbroeker polder

Naast de docent was ook de voorzitter van het Curatorium ziek. Na het aanvankelijke lichamelijke herstel van ds. Vreugdenhil brak opnieuw een periode van zwakte aan. In de winter van 1943/1944 moest hij vaak het bed houden. Preken kon hij niet. Zijn krachten verminderden, maar de predikant bleef uitzien naar herstel en naar het ogenblik dat hij de preekstoel weer zou mogen beklimmen. De gemeente van Kampen had hem nog maar zo kort in haar midden en nu reeds was hij uitgeschakeld.

Op zijn verzoek schoot *ds. Lamain te* hulp. De Rijssense predikant kwam nu meestal om de twee weken op maandag naar Kampen. 's Middags catechiseerde hij dan en 's avonds preekte hij. Hij had er goede herinneringen aan: "Dat was toen in de oude kerk aan de Burgwal. Het werd gelukkig heel erg gewaardeerd! Van alle kanten stroomden de mensen samen, en vaak werd het daar ervaren dat de Heere Zijn volk verheugt in Zijn bedehuis. Wat was er in die dagen een liefde en een lust om onder de waarheid op te gaan! Uit Dalfsen, IJsselmuiden, Grafhorst en vele andere plaatsen verzamelden de mensen zich onder het Woord van God."

Dinsdags ging de predikant dan vaak ook nog naar Genemuiden: "Wat hebben we soms afgezucht als we daar in die polders op de fiets reden, dat we in de gehele omgeving geen mens zagen. Menigmaal door het water van de Mastenbroeker polder, zodat wij doornat daar aankwamen."

Ds. Lamain ging in Kampen ook altijd even bij zijn zieke medebroeder op bezoek. "Wat was het een smartelijk ziekbed!" schreef ds. Lamain later. "Wat ging er aan zijn einde een zware strijd vooraf. Wat werd het donker, totdat het God behaagde, eer hij de weg ging van alle vlees, dat de Heere met kracht en met liefde in zijn hart kwam met Deut. 33:23: "En van Nafthali zeide hij: O Nafthali! Wees verzadigd van de goedgunstigheid en vol van de zegen des Heeren; bezit erfelijk het westen en het zuiden."

"Geestelijk was zijn leven zwaar," zei ds. Lamain tijdens de rouwdienst. "Persoonlijk

ben ik er, vooral in het laatst van zijn leven, getuige van geweest, hoe zwaar zijn strijd was. Schrikkelijk waren de aanvechtingen en de benauwingen des satans. Groot de donkerheden, die over zijn staat kwamen en vele de benauwingen, ook over zijn ambtelijke bediening. Hij heeft gelegen voor een gesloten deur, doch (toen) ging de deur open en werd zijn ziel bemoedigd en verblijd met Deut. 33:23."

Tijdens die moeilijke periode scheen al zijn levensarbeid ds. Vreugdenhil nietig en nutteloos. De langdurige ziekte drukte hem neer en moedeloosheid bekreep hem. "De Heere sterkte hem echter in het bijzonder uit Deuter. 33:23 en verzadigde hem met de "goedgunstigheid Gods." In die verzadiging is hij de ruste ingegaan," noteerde ds. G.H. Kersten in het *In memoriam* in het Mededelingenblad van de Gereformeerde Gemeenten.

Op 12 februari 1944 leidde ds. Vreugdenhil voor het laatst een kerkenraadsvergadering. Aan het eind van de notulen noteerde de scriba: "Hierna ging alle aanwezigen verkleumd naar huis, daar de kachel zijn dienst geweigerd had."

Wellicht was de kosterszoon wat van slag geweest, want toen die aan het begin van de avond bezig was de kachel aan te maken, kwam de dominee de consistoriekamer binnen en sprak hem aan op zijn kerkverzuim.

Met de gezondheid van ds. Vreugdenhil leek het in het voorjaar iets beter te gaan. Met moeite preekte hij met Pasen (9 of 10 april) en nam hij een groep catechisanten belijdenis af. Het was de laatste keer dat hij de kansel beklom. De dienst had zoveel van hem gevergd, dat hij met een rijtuig thuisgebracht moest worden.

De ouderlingen M. ten Brinke en J. van Putten moesten de andere catechisaties maar ter hand nemen, adviseerde de predikant. "Deze hebben beiden echter zooveel bezwaren dat geen hunner dezen arbeid op zich willen nemen."

23. Ze moeten niet treuren

Door zijn ziekte kon ds. Vreugdenhil de Particuliere Synode niet bijwonen, die op 20 april 1944 in Utrecht vergaderde. Ook de predikanten De Blois, Honkoop, Kersten, Lamain en Verhagen en de ouderlingen A. van Bochove en H. Schreuders kwamen niet, sommigen vanwege ziekte, anderen waarschijnlijk door de oorlogsomstandigheden.

Er was veel ziekte in het toch al kleine predikantenkorps van de Gereformeerde Gemeenten. Het Mededelingenblad meldde op 1 juni dat ds. M. Heikoop uit Utrecht nog zeer zwak was, maar toch weer preekte.

"Ook Ds. Kersten hoopt weder des Zondags zijn gemeente te dienen."

Bij ds. Vreugdenhil werden alleen woorden als griep en overspannenheid gebruikt. Blijkbaar kon men nog niet bevroeden dat hij zeven weken later aan een veel ernstiger kwaal zou overlijden.

Terwijl hij op zijn ziekbed lag, overleed op 19 juni een jongen van twaalf jaar in de gemeente, een zoon van *militair C. de Zeeuw*. Het medicijn dat hij tegen gewrichtsreuma gebruikte, had zijn hartkleppen aangetast. Met zijn vader had hij veel over geestelijke zaken gepraat. De familie bleef niet geheel zonder hoop achter, maar konden ze het zeker weten? De predikant kon niet op bezoek komen, maar hij kreeg er wel werkzaamheden mee.

Na het overlijden van de jongen liet ds. Vreugdenhil ouderling Ten Brinke bij zich komen. "Wil je naar de familie De Zeeuw gaan en zeggen dat ze niet moeten treuren? Want die jongen is Boven."

Het Curatorium vergaderde op 22 juni en 3 juli 1944, de Generale Synode op 29 juni. Ds. Vreugdenhil was er niet bij. Ds. Fraanje verving hem als voorzitter van het Curatorium.

"Doordat Ds. Vreugdenhil nog steeds ongesteld is, heeft de gemeente te Kampen grote behoefte aan hulp," meldde het Mededelingenblad op 22 juni. "Welke predikanten kunnen een Zondag voor deze zwaar beproefde gemeente en haar leraar afstaan; de Proponenten gedenken haar ook eens."

24. Strijdtonelen

Ds. Vreugdenhil overleed in een tijd waarin in Europa de kanonnen bulderden. Op 6 juni 1944 waren de geallieerde troepen op de kust van het Franse Normandië geland en aan een snelle opmars begonnen. De dageraad van de bevrijding brak langzaam aan. Op 11 juni werden 54 verzetsmensen en andere gevangenen bevrijd uit het Huis van Bewaring in Arnhem.

Het einde van het oorlogsleed was echter voorlopig nog niet in zicht. Op 12 juli werden er in concentratiekamp Theresienstadt bij een grootscheepse 'opruiming' vierduizend Joden vergast. Op dinsdag 18 juli, daags voor het overlijden van ds. Vreugdenhil, werd de bekende Johannes Post met zes andere verzetsstrijders in de duinen bij Overveen gefusilleerd nadat ze op 16 juli tevergeefs probeerden een aantal verzetskameraden uit het Huis van Bewaring aan de Weteringschans in Amsterdam te verlossen. De overval mislukte door verraad. Ruim twee weken later voltrok zich opnieuw een drama in Amsterdam, toen Anne Frank met haar familie en de andere onderduikers in "Het Achterhuis" door de Duitsers werd opgepakt.

Op 20 juli, een dag na het overlijden van de Kamper predikant, mislukte een bomaanslag op Hitler in diens hoofdkwartier in Berlijn. Kolonel Claus Philipp graaf Schenk von Stauffenberg plaatste een koffertje met explosieven onder de vergadertafel. Toen dat ontplofte, kwamen vier mensen om, maar Hitler raakte slechts licht gewond. Dat kwam doordat iemand het koffertje had verplaatst, omdat het in de weg stond. Daardoor werd de Führer nauwelijks geraakt. Hij kon diezelfde middag gewoon volgens plan de Italiaanse leider Mussolini ontvangen. De machtsovername mislukte; Von Stauffenberg en een aantal medeplichtigen werden gedood; anderen pleegden zelfmoord. De bevrijding lag in het verschiet, maar zou ook voor het noordelijke deel van Nederland nog tot het voorjaar van 1945 op zich laten wachten.

Te midden van het oorlogstumult waren in Nederland de Gereformeerde Kerken in beroering, en dat ging met name Kampen, de vestigingsplaats van de Theologische Hogeschool, niet voorbij. Het liep uit op de proclamatie van de Acte van Vrijmaking of Wederkeer op 11 augustus 1944, waardoor de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt ontstonden.

25. Uit de strijd verlost

Voor ds. Vreugdenhil kwam op 19 juli het einde van de krijg, de vrijmaking uit het zondige aardse leven.

Steeds gevoelde ds. Vreugdenhil zich na de doorgestane ernstige operatie te zwak om het bed te verlaten. De uitslag van een medisch onderzoek was niet zo verontrustend geweest dat de dood verwacht werd. Er was wel wat nader onderzoek nodig en daarom was de predikant weer in het Stadsziekenhuis van Kampen opgenomen. En daar kwam het einde. Ds. Vreugdenhil is aan darm- en leverkanker overleden.

Op woensdag 19 juli 1944 is ds. Johannes Vreugdenhil in de namiddag overleden.

Enkele dagen voor zijn sterven mocht hij zich verlustigen in zijn God. De laatste paar dagen kon ds. Vreugdenhil niet meer spreken. "Hij die predikend door dit leven ging, is zwiĳgend heengegaan," aldus zijn oudste zoon.

De ontroering in de gemeente van Kampen was groot.

Een moede strijder werd, zoals ds. Lamain schreef, "uit de strijd van het leven verlost" en mocht ingaan in de vreugde zijns Heeren.

De begrafenis van ds. Vreugdenhil op maandag 24 juli werd druk bezocht. "Sinds mensenheugenis was in Kampen niet zulk een begrafenis geweest, die zoveel belangstelling trok," noteerde een gemeentelid. "De Heere betoonde het kennelijk dat Hij de Zijnen niet alleen genade, maar ook ere schenkt. Het stoffelijk overschot, gedragen door de kerkeraad, werd gevolgd door heel de gemeente, zodat de stoet een lengte had van ruim één kilometer."

Door de oorlogsomstandigheden konden alleen de predikanten J. Fraanje uit Barneveld, W.C. Lamain uit Rijssen en H. Ligtenberg sr. uit het verre Vlaardingen aanwezig zijn. Daarnaast gaven tal van afgevaardigden van zustergemeenten van hun belangstelling blijk.

Ds. Lamain sprak tijdens de rouwdienst over Openb. 22:5: "En aldaar zal geen nacht zijn en zij zullen geen kaars noch licht der zon van node hebben."

Zie de preek en toespraken in deze bundel.

Rond half drie verliet de menigte de kerk aan de Burgwal, op weg naar de begraafplaats. De Duitsers hadden ontheffing van het samscholingsverbod verleend. Lopend ging de stoet achter de lijkkoets aan, over de IJsselkade, de IJsselbrug en de Burgemeester Van Engelenweg. Enkele Duitse militairen bij de IJsselbrug vroegen wat er aan de hand was: zo'n lange stoet zagen ze zelden.

In Kampen werd pas in 1966 een algemene begraafplaats in gebruik genomen. Tot die tijd werden de Kampenaren in IJsselmuiden ter aarde besteld. Daar liggen ook tal van predikanten en hoogleraren begraven. Ook ds. Vreugdenhil en zijn tweede vrouw kregen er hun graf, naast twee andere predikantsechtparen, Ramaker en Zwoferink. Achter de grafsteen van ds. Vreugdenhil liggen de graven van de hoogleraren T. Hoekstra (1880-1936) en A. G. Honig sr. (1864-1940) en jr. (1915-1998) en daarnaast zijn nog enkele predikanten ter aarde besteld.

"Op dat grote kerkhof liggen er veel van Gods kinderen begraven, onder wie er zijn die onder het gehoor van ds. Vreugdenhil hebben gezeten en nu samen met hem God mogen grootmaken," zei een van zijn gemeenteleden later.

Bij het graf van ds. Vreugdenhil wees ds. Fraanje op de plaats die de overledene in het kerkelijk leven had ingenomen, "ook als president-curator der Theologische School." Bijna zestien jaar had ds. Vreugdenhil leiding gegeven aan de vergaderingen van het Curatorium.

Na ds. Fraanje voerde ds. Ligtenberg, de vorige predikant van Kampen, het woord, ook namens de plaatselijke schoolvereniging. Hij liet het psalmvers zingen waarbij hij tijdens de toespraak van ds. Fraanje bepaald was: "De hemel looft, o HEER', Uw wond'ren dag en nacht..." (Ps. 89:3).

Daarna sprak ouderling-preses M. Riezebos namens kerkenraad en gemeente en vervolgens ouderling Th. Frankema uit De Lemmer, waarschijnlijk namens de classis. De oudste zoon van de overledene, C. G. Vreugdenhil, sprak een woord van dank.

Ds. Fraanje had tijdens de begrafenis met grote gemakkelĳkheid gesproken. 's Avonds bediende hij in de gemeente van Kampen het Woord uit 1 Thess. 5:10: "Die voor ons

gestorven is, opdat wij, hetzij dat wij waken, hetzij dat wij slapen, tezamen met Hem leven zouden." De volgende dag ging hij nog in Genemuiden voor, waar hij over Psalm 97:12 sprak. Thuis vertelde hij hoe intens verdrietig de kinderen van ds. Vreugdenhil tijdens de begrafenis van hun vader waren geweest.

"Zo is dan weder een onzer leeraars heengegaan," besloot ds. G.H. Kersten het verslag van de begrafenis in het Mededelingenblad. "De Heere nam hem van ons weg. Hij breide Zijn vleugelen uit over het groot gezin, dat achterbleef en zij de weduwe in het bijzonder nabij; Hij gedenke ook de herderloze gemeente. Met zorg zien wij het aantal leeraars krimpen."

Niet lang daarna zouden nog twee andere dienstdoende predikanten weggenomen worden, ds. M. Heikoop en ds. M. Hofman, terwijl ds. B. van Neerbos met emeritaat ging. Bij de begrafenis van ds. Heikoop zei ds. Fraanje: "Wat zijn er de laatste tijd verschillende leraren ons ontvallen! Eerst nam de Heere ds. Van Oordt van ons weg, toen ds. Barth, daarna ds. Vreugdenhil en nu weer de leraar van Utrecht."

Vanuit Amerika kwam het bericht van het overlijden van ds. J. van de Hoef op 16 maart 1942. Van de ouderlingen overleed P. Schelling te Goudswaard, W. Meygaard te Yerseke en A. Bac te Moerkapelle, die een vooraanstaande plaats in het kerkelijk leven innamen. Van het onderwijzend personeel E. Altena, hoofd der school te Kampen, die uit zijn school gehaald en doodgeschoten werd; een man, die grote achting verworven had en als recht geaard Nederlander zich aan het Duits regiem niet slaafs onderwerpen kon."

De nood was groot aan het eind van de Tweede Wereldoorlog. Verblijvend was echter dat in de jaren 1943-1946 maar liefst veertien mannen konden worden toegelaten tot de Theologische School, evenveel als in de veel langere periode 1915-1941. Een nieuwe generatie predikanten werd voorbereid om de plaatsen van de oude garde in te nemen.

Op de eerste zondagmorgen na het overlijden van ds. Vreugdenhil sprak ds. Lamain in Rijssen over Job 5:26b: "Gelijk de korenhoop te zijner tijd opgevoerd wordt." De week daarna preekte ds. Lamain in Kampen. 's Morgens bediende hij het Avondmaal en 's middags de doop.

's Avonds sprak hij over "den drievoudigen zegen van Nafthali" (verzadiging, vervulling, beërving), naar aanleiding van de tekst waarmee de Heere bij ds. Vreugdenhil was overgekomen, Deut. 33:23: "En van Nafthali zeide hij: O Nafthali! zijt verzadigd van de goedgunstigheid, en vol van den zegen des Heeren; bezit erfelijk het westen en het zuiden." Deze preek verscheen in druk. Zie gedigitaliseerde preek in *8^e tiental preken van Ds. Lamain* op www.theologienet.nl

De gemeente van Kampen betaalde de begrafenis-kosten van ds. Vreugdenhil (het voor die tijd hoge bedrag van f 924,41) en ook de grafsteen. Op zaterdagmiddag 30 november 1946 werd de steen tijdens een korte plechtigheid op de begraafplaats overgedragen aan de familie. Ds. Lamain hield daarbij als consulent een korte toespraak, waarin hij memoreerde dat men deze steen al veel eerder had willen plaatsen, maar dat dit door de naweën van de oorlog onmogelijk was geweest.

Onder grote stilte had de onthulling plaats, waarna een zoon van de overleden predikant, ouderling J. Vreugdenhil, namens de familie een dankwoord sprak.

De tekst op de steen is later verwijderd:

*Schoon ellendig in zichzelf,
Arm en nietig, onbekwaam*

*Mocht hij, door gend, toch roemen
Van des Heeren wonderdaán.*

De gemeente in Kampen bleef drie jaar vacant. Op 3 december 1946 werd ds. A. Verhagen uit Lisse beroepen en op 26 december nam hij dat beroep aan, maar het duurde tot 25 juni 1947 voordat hij kon worden bevestigd.

Geen nacht meer; *is de titel van een kort overzicht van het leven en sterven van Ds. Johannes Vreugdenhil, in leven predikant der Gereformeerde Gemeenten, laatst te Kampen en aldaar overleden op 19 Juli 1944. Door C. G. Vreugdenhil, Vlissingen. 1947 - N.V. Drukkerij en Uitgeverij "De Banier" – Utrecht. (Het overzicht van zijn leven wordt hier niet weergegeven; wel de verslagen van zijn begrafenis)*

Een verslag van zijn begrafenis.

Toespraak gehouden bij de begrafenis van wijlen Ds. J. Vreugdenhil door **Ds. W. C. Lamain**

Het heeft de God der Geesten aller vlees behaagd uit Uw midden weg te nemen, familie Vreugdenhil, uw geliefde man en onvergetelijke vader, broeder en zwager. Voor velen is de slag onverwacht gevallen, doch niet voor degenen; die van dag tot dag met Hem hebben beleefd. Immers zij waren met grote vreeze vervuld, toen zij aanschouwde zijn toenemende zwakheid en vernamen verschillende uitspraken uit zijn mond, die er op wezen, dat zijn verblijf op aarde niet lang meer zou zijn. Gedurig sprak hij tot zijn huisgenoten: "Mijn doodkist staat vlak bij mij."

En vooral na de laatste operatie namen de krachten af en namen de pijnen toe, die zijn lichaam ondermijnden, voortkomend uit de ziekte, die Hem aan het einde bracht van zijn leven hier op aarde. Zwaar valt voor u, weduwe, deze slag. Door de band des huwelijks werd gij aan hem verbonden, nu ruim 11 jaar geleden, in het latere van zijn leven, nadat God de eerste vrouw door de dood had weggenomen.

Thans zit u hier als weduwe met uw 5 jonge kinderen, die niet ten volle beseffen wat er plaats gehad heeft. Een zware taak rustte op uw schouders, doordat gij ook moeder zijn moest over de kinderen uit het eerste huwelijk. De Heere doet geen onrecht, uw man heeft Gods raad uitgediend. En het mocht u tot troost zijn, dat hij na zo lange en zware strijd verruimd is geworden doordat het tijdelijke met het eeuwige verwisseld werd. De Heere ondersteune u in dezen zo zware en diepe weg en geve u genade om Gode te zwijgen. Dat het geen eeuwige scheiding mocht zijn, maar dat de God aller genade ook u met dat leven bedele dat uit God is, en met dat geloof, waardoor wij Christus en al Zijn weldaden worden ingelijfd. De Heere geve u verstand in alle dingen en hinde u aan de hemel met al uw noden behoeften, ook in de verdere leiding van uw grote gezin. De Heere heeft betuigd in Jesaja 49 : 11: *Laat uw wezen achter en Ik zal hen in het leven behouden, en laat uwe weduwen op Mij vertrouwen.* Met die God kunnen wij het leven in, door en uit.

Kinderen, klein en groot, gehuwd en ongehuwd, de slag is ook voor ulieden zwaar en smartelijk. Uw vader, die voor U bad, die U waarschuwde, die Uw waarachtig heil zocht is niet meer. Zijn stem zwijgt, zijn werk is aan het eind. God mocht tot u spreken en een begin maken, waar het nog niet is. Vergeet uw moeder niet, met haar kinderen, die nog zoo jong zijn. Onttrek u niet, maar sta uw moeder terzijde, die zooveel opgeofferd heeft en wier weg zo zwaar is. Dat de vreeze des Heeren Uwe harten moge vervullen en dat gij bekleed werd met de gerechtigheid Christi, en versierd met Zijn heiligheid. Uw grootvader, die alom in den lande getuigenis had van de genade in Hem verheerlijkt, juicht voor Gods troon. Uw moeder is verlost en uw geliefde vader heeft de strijd nu volstreden. Wat God getuigt in Psalm 103 : 9:

Zijn trouw rust zelfs op het late nageslacht,

Dat Zijn verbond niet trouweloos wil schenden.

mocht gegraveerd worden op de tafelen van Uw hart.

Kerkeraad en gemeente van Kampen: Weemoed vervult Uwe harten, nu gij thans zijt saamgekomen om Uw leeraar, die U eerst 6 jaar dienen mocht en nu in het laatste jaar nog 84 maal voor U mocht voorgaan, ten grave te dragen. Gods weg is in het heiligdom en Zijn pad in diepe wateren. Het verblijf van Ds. Vreugdenhil de laatste maal was zoo anders dan de eerste maal,, God brak alles af en meer dan iemand heeft geweten is zijn lijden en strijd onder U zwaar geweest. God geeft geen rekenschap van Zijn daden. Een onderherder is weggenomen, de Opperherder, de Grote Herder Jezus Christus blijft. Zij dat Uw troost, Kerkeraad en Gemeente van Kampen.

Welgelukzalig degenen, die hier door God van eeuwigheid gekend, gekocht met Christus' bloed, door den Heiligen Geest geroepen zijn uit den dood tot het leven; van Adam afgesneden en in Christus zijn overgeplant en ingeplant, welgelukzalig, die alle grond in zichzelf kwijt geworden zijn, om in God door Christus alleen hun grond te vinden en te beleven:

Mijn God, ik steun op Uw vermogen.

Gij zijt de sterkte van mijn hart.

Gods wegen zijn hier verschillend. Het leven van uw leraar en onzen medebroeder was zeer afwisselend en bewogen; veel diepten, veel raadsels, veel schaduwen, persoonlijk, doch ook ambtelijk in de ruim 25 jaar, dat hij Gods Kerk mocht dienen. Daar weten zij van in Sliedrecht, Borssele, Bruinisse, Rijssen alsook Kampen, vooral die nauw met Hem geleefd hebben.

Geestelijk was zijn leven zwaar. Persoonlijk ben ik er, vooral ook in het laatst van zijn leven, getuige van geweest, hoe zwaar zijn strijd was. Schrikkelijk waren de aanvechtingen en de benauwingen des satans. Groot de donkerheden, die over zijn staat kwamen en vele de benauwingen, ook over zijn ambtelijke bediening. Hij heeft gelegen voor een gesloten deur, doch voordat hij naar het ziekenhuis werd gebracht ging de deur open en werd zijn ziel bemoedigd en verblijd met Deut. 33 : 23. *O Nafthali, zijt verzadigd van de goedgunstigheid en vol van den zegen des Heeren.*

God is getrouw, wij ontrouw. Gods volk komt er, overwonnen door het bloed des Lams: Boven de poort van den Hemel staat geschreven: "En daar zal niet inkomen iets dat verontreinigt, dat leugen spreekt of gruwelijkheid doet, maar alleen wier namen geschreven zijn in het boek des levens, des Lams."

Broeders en zusters van de overledene, zo moogt ge uw broeder en zwager nastaren; alsook catechisanten. Die mond, die zoo menigmaal tot u sprak in de prediking en op de catechisatie, is nu gesloten. O, dat die mond niet eenmaal geopend zal worden, om u voor eeuwig te veroordelen. God heilige om Christus wil alle vermaningen tot waarachtige bekering en bereide u samen voor en toe om God te ontmoeten.

Kerkeraad, de Heere gedenke u in uw herderloze toestand en vervulle de ledige plaats met de man Zijns daads.

Gemeente, God zegene de bediening van de ontslapen leraar tot bekering en lering, maar ook tot bevestiging en versterking van dat geloof, dat met Christus verenigt en dat de wereld overwint. Voor Ds. Vreugdenhil is thans de strijd geëindigd en zijn alle nevelen en donkerheden voor eeuwig weggenomen. Er zijn daar geen afwijkingen, geen zonde en geen moeite meer. Daar is Gods volk verlost van zichzelf en geniet een zaligheid, die geen oog gezien, geen oor gehoord en in geen 's mensen hart opgeklommen is.

Van die zaligheid der verlostens wens ik thans nog een kort woord te spreken voor wij het stoffelijk overschot grafwaarts zullen dragen. Ik wens dat te doen uit het voorgelezen kapittel Openb. 22 :5.

"En aldaar zal geen nacht zijn en zij zullen geen kaars noch licht der zon van node hebben."

Deze tekst spreekt over de zaligheid der verlostten in de hemel. Aan Johannes op Padmos, daarheen verbannen door de Keizer Domitianus, was geopenbaard de strijd van Gods Kerk, doch ook de verlossing en de triomf van het volk van God. De zaligheid van de Kerk ligt vast in een Drieëenig God, maar ook in Hem eeuwig verzekerd. De Kerk is er, omdat God het gewild heeft en zal eeuwig overwinnen door het bloed des Lams. Door vele verdrukkingen moet dat volk, dat geroepen is door de Heiligen Geest, ingaan in het Koninkrijk Gods. Hier zijn vele zonden. Het was nacht, toen Christus geboren werd in Bethlehem. In de nacht was Christus op de berg om te bidden. 't Was nacht, toen Christus verraden werd door Judas. Gods volk kent ook nachten in hun leven. In Psalm 74 : 16 betuigt de dichter: *De dag is Uwe, ook vormde Gij de nacht.* En in Psalm 104: 10: *Gij Heer, beschikt door Uw geduchte macht, De duisternis en 't wordt op aarde nacht.*

In de nacht is het donker; in de nacht is het vaak koud en zijn er vele stormen, ja, dan gaat het roofgedierte uit, om te roven en te verscheuren. Hier zijn voor Gods volk nachten van zonde en duisternis, nachten van benauwingen en aanvechtingen des Satans, nachten van ongeloof en twijfel, doch ook nachten van verberging van Gods aangezicht, dat Gods volk moet klagen: *Ga ik voorwaarts, ik zie Hem niet, en achterwaarts zo merk ik Hem niet.*

Wat zijn die nachten bang en wat kan het hun aangrijpen, om omringd door zoveel duisterheen, over de wereld te moeten zwerven. Voor Jacob was het nacht, toen hij betuigde: "Alle deze dingen zijn tegen mij." Voor Job was het nacht, toen hij uitriep: "De dag verga, waarin ik geboren ben en de nacht, waarin men zeide: een jongske is ter wereld gekomen." Voor David, toen hij in benauwdheid des geestes sprak: Een der dagen zal ik omkomen in de hand van Saul." En waarbij zullen wij eindigen. Gods Woord is er vol van en de zielservaringen van Gods kinderen.

Nachten in hun eerste overtuiging; nachten, toen zij met Jacob in Luz lagen en de Ladder Jacobs hun ontdekt werd; nacht toen zij met Jacob aan de Jabbok Ezau ontmoeten moesten en toen God om Zijn recht kwam. En wie zal uitspreken hoevele nachten na de vrijmaking van de kerk er aanbreken in het standelijke leven. Soms zelfs nog in de ure van de dood. Gods volk is er niet vreemd van. Van de scheepslieden in Handelingen 27 staat er geschreven: "En wensten dat het dag werd." *Gods vriend'lijk aangezicht, geeft vrolijkheid en licht.* De zon ging op voor Jacob, als hij door Pniël ging, toen God zijn ziel gered had.

En nu krijgt naar de vrijmachtige beschikking Gods de een van Gods volk meer van die nachten te doorleven dan de ander. Ook is dat verschillend in het leven van Gods knechten. Er zijn er, die geleid worden langs zeer stille wateren, anderen gaan door veel diepten. Het laatste was wel waar, ook van hem, dien wij thans grafwaarts gaan dragen. Wat een leven vol strijd is het geweest, wat een nachten van moeite heeft hij moeten doorleven. Wat een pijlen zijn op zijn ziel afgeschoten; onder welk een verlatingen heeft hij moeten leven, tot kort voor zijn sterven zelfs. Wat is het Hem vaak bang geweest. Maar wij mogen geloven, dat er voor Hem nu geen verwisseling meer is van dag en nacht, ook geen strijd, zonde, kommer en verlating meer. O, wat zal dat toch zijn voor de verlostten door het bloed des Lams. Hier zich waardig gemaakt een eeuwig nacht, want Gods volk houdt in zichzelf niets anders over dan hel en verdoemenis, doch Gods goedheid zal hun druk doen veranderen in geluk (Psalm 42). Daar geen klacht, geen smart, geen vreze en bekommring meer. Daar geen vijand

meer, die aanvalt. In die stad worden geen pijlen meer geschoten. Christus, hun gezegend Hoofd, heeft over Satan, zonde en wereld getriomfeerd. Hij heeft als Borg alles betaald en voldaan; als Middelaar al de afstand weggenomen en Hij neemt hen ook op in eeuwige heerlijkheid. De arme Lazarus werd hier aan de poort afgelekt door de honden, doch toen de dood kwam werd hij door de engelen gedragen in Abrahams schoot. En dan geen nacht meer, doch eeuwig licht. Zij zullen in het licht van Gods aangezicht wandelen al de dag.

O, volk van God, verblijdt u in die hope. Zijt geduldig in de verdrukking. Volhardt in het gebed.

Doch daar zullen zij, *ook het licht van een kaars en van de zon niet meer nodig hebben*. Hier op aarde kunnen Gods kinderen en knechten daar niet buiten. Hier zijn wij aan de middelen gebonden, n.l. de bediening van Woord en Sacramenten. Niemand van Gods volk komt daar boven. Die bediening is melk voor de nieuwgeborenen en vaste spijs voor de volmaakten. Naar die bediening krijgen zij behoefte, daar wordt hun ziel op gezet. Uwe inzettingen zijn mijne vermakingen en raadslieden. Gods Geest verheerlijkt daarenboven ook Christus in de harten van die uitverkorenen. In hun hart wordt plaats gemaakt voor de Middelaarsbediening van Christus. Johannes de Dooper werd genoemd in Joh. 5 : 35 *een brandende en lichtende kaars*.

En Christus wordt genoemd: *de Zon der gerechtigheid*. Hij is Profeet, Priester en Koning. Profeet om hun onwetendheid te verlichten; Priester om hun schuld te verzoenen; Koning om hen uit de dienstbaarheid des duivels en der zonde te verlossen.

Hoe meer ontdekking des Heiligen Geestes, hoe meer behoefte aan die gezegende Middelaarsbediening. Wat wordt Christus onmisbaar. De zaligheid is ons nu nader, dan toen wij eerst geloofd hadden. Wat er hier overblijft? Een dwaas mens, een schuldig mens en een gebonden mens. Doch in de hemel is alle duisternis en onkunde weggenomen. Geen gebrek en gemis meer. Wat ten dele was is dan weggenomen. Dan is het volmaakte gekomen. Alle kennis dan gekomen tot haar hoogste top en volmaaktheid. Daar een volmaakte heiligheid. Geen afwijking zal daar meer zijn. In het onmiddellijke licht van God zullen zij daar eeuwig leven, want de Heere God verlicht hen. Dus in de onmiddellijke gemeenschap en tegenwoordigheid Gods. Daar is alles opgelost, daar zullen zij zingen van de wegen des Heeren, want de heerlijkheid des Heeren is groot.

Daar valt het volle licht over Gods eeuwig Wezen; over de onderscheiden Goddelijke Personen; over Gods eeuwige daad in Christus; over de weg der zaligheid; over de genade aan en in hen geschonken; over al Gods wegen met hen uit- en inwendig, zoowel als kind als knecht. Daar zullen zij betuigen:

*Mijn weg was een cirkel van louter gena,
'k Sla zalig in 't midden Gods heerlijkheid ga.*

Daar niet meer terug verlangen naar hetgeen zij hier verlaten en afgelegd hebben. Zij zullen daar hun licht onmiddellijk van God ontvangen, zonder alle tussenkomende middelen; daar zal geen misvatting meer zijn van God, maar in die dag zullen zij weten, dat de Vader in de Zoon en de Zoon in de Vader is.

En ten slotte staat er in deze tekst: ***En zij zullen als Koningen heersen tot in alle eeuwigheid.***

In de staat der rechtheid waren wij in Adam versierd met Gods beeld, ook koning. In dien droeven, schandelijken val hebben wij helaas dat beeld verloren en zijn geworden

slaven van de Satan en van de zonde. O, onder welk een macht liggen wij krachtens die diepe bondsbreuk, allen, hoofd voor hoofd. Verkocht onder de zonde. Slapend gaat de mens van nature over de wereld, geen besef van zijn jammervolle toestand. Doch eeuwig wonder. De Vader getuigt in Psalm 2: 6: "Ik toch heb Mijnen Koning gezalft over Sion, de berg Mijner heiligheid." Die eeuwige Zone Gods is van de hemel nedergedaald, mens geworden, doch God gebleven. En die Christus heeft niet alleen aan het onkreukbaar recht Gods voldaan, maar ook verworven, wat wij in Adam kwijt geworden zijn. Hij herstelt Gods beeld weer in Zijn uitverkoren volk. Die ons gemaakt heeft Koningen en Priesters Gode en Zijn Vader (Openb. 1 : 6). En naarmate de bediening des Geestes in hen openbaar wordt, en het geloof geoefend, wordt de glans en heerlijkheid van Gods werk in hen openbaar. Paulus zegt in Romeinen 8: "Wij zijn in Hem méér dan overwinnaars." Hier heeft het soms plaats, dat zij op hun hoogten mogen treden, doch 't is alles maar ten dele. Wat vaak ligt dat volk onder. Wat moeten ze veel zuchten, bezwaard zijnde. Eenmaal zal het eeuwig zijn:

*Wij steken 't hoofd omhoog en zullen d' eerkroon dragen,
Door U, door u alleen, om 't eeuwig welbehagen.*

Hier is het gedurig in het akelig zwart, naar Ps. 43 : 2. Doch eenmaal zullen zij als koningen heersen, d.w.z. koninklijke macht, koninklijke autoriteit, koninklijke waardigheid en Koninklijke heerlijkheid zullen zij daar met Christus ontvangen. Zij zullen met Hem zitten in Zijn troon. Daar is geen Satan meer, die hen beroert of kwelt; en geen zonde, die hen meer drukt en smart. Geen verleiding en verlokking meer. Als Koningen heersen. Satan ligt onder hun voeten, de zonde is er straks niet meer in de hemel, en onder de wereld liggen zij daar niet meer bedolven; hun vlees neemt hen daar niet meer gevangen.

En hoelang zal dat zijn? Het zal niet zijn voor een bepaalde tijd, maar tot in alle eeuwigheid, dus zonder einde. O, wat een zaligheid en heerlijkheid is Gods arme volk bereid. Al uw vijanden zullen eenmaal zijn als stof onder de zolen Uwer voeten, ja eeuwig zult u delen in de volkomen overwinning, waarmee Christus, uw gezegend Hoofd, overwonnen heeft.

*Daar zullen zij Gods knechten, met hun zaad,
Zij, die Zijn Naam beminnen, erflijk wonen. (Ps. 69 : 14) .*

Mevr. Vreugdenhil, wij gaan nu uw man grafwaarts dragen. God moge u steunen en sterken in al uw droefheid, met uw kinderen. God zij u genadig én gedachtig in deze voor u zo diepe weg en lere u iets van die genade waarover deze waarheid sprak.

Kinderen, vergeet uw moeder niet. Kinderen, die tot onderscheid van jaren gekomen zijt, vergeet ook uw kleine broertjes en zusjes niet, die nog niet kunnen beseffen, wat er thans plaats grijpt. Ik hoop, dat ge elkaars lasten zult dragen en alzo de wet van Christus vervullen.

Broeders in de heilige bediening, hier tegenwoordig, straks wordt er weer een van onze broeders grafwaarts gedragen. Het getal wordt kleiner, anderen onder ons worden oud, sommigen zwak en afgebroken in hun kracht. Het zijn veelbetekenende tijden, die wij beleven, ook met het oog op Gods Kerk. Vele scheuringen, verdeeldheden en verwarring is er zichtbaar in Gods Kerk. Dat God ons samenbond, om het goede voor Jeruzalem te zoeken. God moge ons sterken en zalven, ook bij het klimmen der jaren en schikke ons mannen toe vol des geloofs en des Heiligen Geestes, die zoeken hetgeen van Christus Jezus is. God bemoedige onze zielen ook uit

dit sterven, doch doe er ons ook leringen uit trekken, om kort bij God te leven.

God vergelde u, Kerkenraad en gemeente van Kampen, al de liefde bewezen aan uw ontslapen leraar. Hij geve u een andern leraar, ook in deze tijden van losheid en onverschilligheid, tijden vol van geesteloosheid.

Catechisanten, blijft bij de waarheid. God bekrachtige ze in uw harten tot waarachtige bekering. Zoek de Heere in de dagen uwer jongelingschap. Zoek dat heil, dat in Christus is.

Volk des Heeren, God ontdekke en, ontgronde u door Zijn Geest, opdat u leerde zakken en zinken op dien enige en eeuwige grondslag der zaligheid, Christus Jezus en Dien gekruist. Dat u door Gods Geest verwaardigd werd u te benaarstigen om uw roeping en verkiezing vast te maken, dat doende zult gij nimmermeer struikelen. De poort is eng en de weg is nauw, die tot het Leven leidt, en weinigen zijn er, die dezelve zullen vinden. Het gaat niet dansend en springend naar de hemel met Gods volk, doch door vele diepten en dalen; door vele verdrukkingen, gelijk Christus sprak tot Zijn discipelen. Aan onze kant een nauwelijks zalig worden, doch aan Gods kant een zeker zalig worden.

Aldaar zal geen nacht meer zijn, geen duisternis en geen banden. Uit het sterven en het begraven van onze medebroeder wordt het als van de hemel ons toegeroepen: "Godvruchte Schaar, houdt moed!"

God kroont alleen Zijn eigen werk. Wat van ons is, valt eeuwig weg en wordt begraven; wat van God is blijft en zal de eeuwigheid verduren. Dat onze ziel gezet werd op de praktijk der Godzaligheid, om in vrede te mogen heengaan. Straks geen nacht meer, geen donkerheid, geen dienstbaarheid. Nooit meer onder liggen, maar eeuwig triomferen in dat dierbare en gezegende Hoofd, Christus. Dan eeuwig bij God zijn, gelijk wij dat nu zingen uit Psalm 73 : 12.

*'k Zal dan gedurig bij u zijn,
In al mijn noden, angst en pijn;
U al mijn liefde waardig schatten,
Wijl Gij mijn rechterhand woudt vatten.
Gij zult mij leiden door Uw raad,
O God, mijn heil, mijn toeverlaat;
En mij hiertoe door u bereid,
Opnemen in Uw heerlijkheid.*

Grafrede van Ds. J. Fraanje

Wij staan aan het graf van Ds. Vreugdenhil.

Hij heeft als leraar in het midden der Gereformeerde Gemeenten een plaats gevonden als voorzitter in de commissie van onze weduwen en wezen der predikanten. Hij heeft als mens ruim 65 jaar geleefd. Tweemaal getrouwd geweest, een vrouw in de tijd en een vrouw in de hemel en 16 kinderen uit de twee huwelijken als ik mij niet vergis. Vier zijn er gestorven en twaalf in leven, kleinen en groten.

En nu sta ik hier als de oudste leraar van de classis Barneveld, waarin Ds. Vreugdenhil eerst kwam uit de gemeente Bruinisse en was in Kampen leraar en daarna te Rijssen. Daarna wederom te Kampen, zodat, als ik mij niet vergis, in het vorige jaar 9 Juli ik hem bevestigde in Kampen, met die tekstwoorden van Paulus uit Handelingen 14 : 22:

"Versterkende de zielen der discipelen en vermanende dat zij zouden blijven in het geloof en dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods."

1e. Versterkende de zielen der discipelen.

2e. Vermanende om in het geloof te blijven.

3e. Zeggende dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods.

Daar ligt nu zijn afgestorven lichaam, hij heeft zijn huwelijksbed verwisseld met het graf. Zijn huis met een doodkist. Zo ziet u de vernedering van de mensen in een graf. Maar zijn ziel is uitgegaan om in te gaan en ik geloof, dat mijn geliefde broeder Vreugdenhil daartoe veel afgelegd heeft. Maar ik geloof, dat hij duizend maal meer verkregen heeft als aflegging der zonde en de heerlijkheid Gods ontvangen.

De zonde is door de mens in de wereld gekomen en openbaart een eeuwige vijandschap en veroorzaakt de dood. Maar de genade kwam in de wereld door de Zoon van God. O, zijn aflegging was groot, geliefde medereizigers. Hij is ingegaan, rechtvaardig in de glorie Gods. Ik leg de kroon er niet op, dat heeft God gedaan; hij die dood is, is zalig geworden, dat heeft God ook gedaan. Hier heeft God Zijn genadediensten bewezen.

Wat heeft dan die man gedaan? De Heilige Geest bewerkte hem. Mijn geliefden, God heeft Hem geheiligd. Dat moest hij uitdragen. Die heiligmaking is een beginsel der heerlijkmaking.

Nu is hij gestorven in het ziekenhuis. Zijn ziel is rechtvaardig en eeuwig verheerlijkt, dewijl Christus veel kinderen door. Zijn lijden tot de heerlijkheid moest leiden. Als één van hen rust hij voor de troon Gods. Wij zullen daar niet verder over uitwijden.

Het laatste punt is: *dat wij door vele verdrukkingen moeten ingaan in het Koninkrijk Gods*. En nu is hij door die geopende deur ingegaan in de hemel. Hij heeft zijn eigen weg leren kennen en hij is die poort ingegaan. Ds. Vreugdenhil is nu dood.

Ik zeg tegen mijn vrouw en kinderen: "Die man is mij voorgegaan."

Toen zeggen zij: "Vader, dat kan jij zeggen."

Gods kinderen zien elkaar nooit voor het laatst. Ze zullen aanschouwen de volle verheerlijking van het beeld Gods in kennis, gerechtigheid en heiligheid.

Moeder, daar staat u aan het graf van uw geliefde man. U bent van huis uit een Zeeuwse. Ik ook. *God zij uw Man en Maker*. Uw eigen man is dood en leeft. Ik heb mijn vrouw nog en u bent uw man kwijt.

1e. is Hij de man van Gods Raad en ten 2e is Hij de man van het huwelijk want uw Maker is uw Man en ten 3e. Moeder, familie, publiek, Hij is de man van het oordeel Gods. O, dan komt Hij op de wolken. Dan is er geen oorlog meer, dan is er geen vliegmaschine meer te zien, dan zullen wij Hem alleen zien.

O, wat hebt gij meegemaakt in uw huwelijk, God zij u genadig om Christus' wil. Kinderen, je kunt je Vader geen hand meer geven, geef je Moeder er maar twee.

God zal Zijn waarheid nimmer krenken, maar eeuwig Zijn verbond gedenken. Moeder, kinderen, broeders en familie, allen tezamen en kerkenraad en ook de classes en gemeente. Dienaren des Woords, daar ligt uw leraar. O, de lesjes die gij van Hem geleerd hebt. Wij dienen Christus in God tot zalige troost. Ik stort mijn tranen en gebeden voor Hem uit. Ik schaam mij niet om de God onzer Vaderen te belijden, dat ik de grootste der zondaren ben, tot mijn schaamte en tot mijn smart. Ik sta hier als de minste der heiligen.

Ds. Vreugdenhil, die man is zalig geworden omdat God het wilde. Daar ligt hij, straks zal hij opstaan. Ik heb bij ons in Barneveld twee dingen gezien: *de bruiloft en de lijkkoets*. De jongste dag zal mijn blijdsdag zijn en daar gaat het met de wereld op aan. Dan komt mijn geliefde oudste Broeder.

Moeder, dat gij toch alle kennis en Gods zegen van Hem moogt verkrijgen is mijn wens en mijn bede om Jezus Christus' wil.

Toespraak van Ds. H. Ligtenberg

Evenwel het vaste fundament Gods staat, hebbende dit zegel: De Heere kent degenen, die Zijnen zijn.

Toen de Apostel Paulus voor de tweede maal te Rome gevangen zat, werd hij een ogenblik indachtig om te schrijven aan zijn geestelijken zoon Timotheüs. Hij schrijft, dat Timotheüs als een getrouwe krijgsknecht van Koning Jezus verdrukking zal moeten lijden, maar hij schrijft ook: *Wordt gesterkt in de genade, die in Christus Jezus is.* De strijd zou voor Hem aanstaande zijn en daar is niet anders te wachten, dan door vele verdrukking in te gaan in het Koninkrijk Gods. Want Timotheüs u zult een strijd hebben èn met de vijanden èn met uzelf.

Maar merk op, nu wijst Paulus op de genade van Christus, op de zaligheid Hem in Christus gegeven voor de tijden der eeuwen naar het eigen voornemen Gods. Hoe verklaart nu Paulus, hoe Timotheüs, die de strijd moet doorstaan, die genade van Christus kreeg vóór de grondlegging der wereld. Maar hoe treedt nu de eeuwige Zone Gods naar voren, die de dood verwonnen heeft en Die het leven en de onverderfelijkheid aan het licht gebracht heeft door het Evangelie. Wat een troost moet dat zijn voor een dienstknecht Gods, maar ook voor dat volk, dat hier op aarde de strijd moet doorstaan. Hoe ligt de grondslag van de kerke Gods vast; zij rust op een onwankelbare grondslag, is van eeuwigheid verkoren en wordt tot eeuwige heerlijkheid geleid.

De Apostel Paulus getuigt er van wanneer hij overkleed wordt. Hij was overkleed met de gerechtigheid, de eeuwige gerechtigheid van Christus. Maar met dat kleed uit de hemel zal hij straks bekleed worden met heerlijkheid.

Geliefden, ligt nu de kerke Gods op die vaste grondslag, daar is Jezus Christus de uiterste Hoeksteen van. Merk nu op, dat het volk op dat fundament buiten gevaar is. Dat fundament wankelt niet in eeuwigheid. Moge een David eens vluchten en Asaf zeggen: *Mijn voeten waren bijna uitgegleden*, en al moest Johannes op Pathmos zijn, dat neemt de grondslag niet weg. De dichter zong er van:

*Ik weet hoe 't vast gebouw van Uwe gunstbewijzen
Naar uw gemaakt bestek in eeuwigheid zal rijzen
Zomin de hemel ooit uit zijnen stand zal wijken
Zomin zal Uwe trouw ooit wank'len of bezwijken.*

Daar ligt de grondslag van het volk van God.

Maar nu wil Paulus ons een blik geven in het eeuwige raadsplan des Heeren, want *de Heere kent degenen, die de Zijnen zijn.* Hoe heeft God van eeuwigheid Zijn volk in Christus uitverkoren. Waarom, toehoorders? Vraagt het hun eens, dan zullen zij zeggen: De eeuwige liefde Gods. Nu zegt Paulus: O, Timotheüs, God heeft u van eeuwigheid ook gekend. En nu had hij ook op aarde leren kennen die eeuwige liefde Gods in Christus Jezus. Zeker, de Heere kent Zijn volk van eeuwigheid. Ja, de kennis Gods was al over dat volk toen zij nog op de wereld leefden in zonden en ongerechtigheden; ja, die hen liefgehad heeft ook toen zij dood waren in zonden en misdaden. Hier op de wereld leert Gods volk ook de strijd kennen, maar zij leren ook een toevlucht in dien strijd kennen, Hem, die hen van eeuwigheid gekend heeft.

Daar nog andere leraren zullen spreken, zullen wij daarin kort zijn. Maar wij denken aan onze medebroeder Ds. Vreugdenhil, wiens stoffelijk overschot ter aarde daalt en dan mogen wij toch ook getuigen: *Een gekende des Heeren van eeuwigheid.* In de tijd

opgezocht door de eeuwige soevereine liefde en met die gerechtigheid van Christus bekend gemaakt en door die gerechtigheid ingegaan in de eeuwige heerlijkheid. De strijd op de aarde was Ds. Vreugdenhil niet onbekend, gelijk reeds in het kerkgebouw gezegd is. Maar nochtans heeft de Heere Hem in de strijd niet doen omkomen en met al de gebreken gedragen. Daar is geen andere zaligheid dan alleen in Christus Jezus.

Dat heb ik u ook altijd voorgehouden als grondslag voor de eeuwigheid toen ik in uw midden als leraar was, opdat gij niet bedrogen mocht uitkomen. Die grondslag heeft ook Ds. Vreugdenhil u voorgehouden. De Heere geve nog, dat de waarheid gezegend moge worden aan uw onsterfelijke zielen, weleer door uw gestorven leraar gesproken. Hij trooste u als weduwe en als moeder met uw kinderen. Ik hoop, dat u als Moeder en weduwe de toevlucht tot de Heere moogt nemen en dat dit eeuwige welbehagen ook uw deel moge worden en u een gekende moogt zijn. Hij, de Heere, helpe u in dit tranendal met uw kinderen en dat u straks eenmaal met uw zaad daar mag komen waar uw man nu reeds wandelt in de eeuwige heerlijkheid. Hij leide u verder door Zijn Geest is mijn wens en bede.

Kerkenraad, een zware slag heeft u getroffen. De Heere ondersteune u in deze weg en in uw ambtelijke bediening. Dat uw sterkte moge zijn in dien Borg en Middelaar en Hij zij u verder tot een Hulp.

Nog een enkel woord tot slot wens ik te spreken. Onder het spreken van Ds. Fraanje werd ik bepaald bij Psalm 89 : 3. Voordat wij deze plaats zullen verlaten wens ik dit vers te laten zingen.

Maar ik zal nog een enkel woord spreken namens de kerkenraad van Kampen. Dat gij terug moogt denken aan uw geliefde leraar, die in uw midden weleer mocht verkeren. Dat zijn gesproken woorden niet eenmaal tot uw oordeel mogen zijn, maar dat het nog vruchten moge afwerpen voor de eeuwigheid.

De Heere geve u, gemeente van Kampen, en u als kerkenraad, Zijn onmisbare zegen. Hij zij u in uw noden goed en nabij met Zijn Goddelijke ondersteuning en gerechtigheid.

Hiermede zal ik eindigen. Voor wij dezen dodenakker zullen verlaten, zingen wij nog Psalm 89 : 3.

Toespraak van ouderling Riezebos

Geachte toehoorders,

Wij hebben met elkaar mogen luisteren naar de leeraars, die gekomen zijn om onze geliefde leraar de laatste eer te bewijzen. Als wij de grote belangstelling zien, die voor deze gelegenheid bestaat, dan vragen wij Ons toch wel af: "Wat is toch de reden, dat gij in zoon groot getal hier gekomen zijt? Is het enkel nieuwsgierigheid, of is het ook nog om iets te leren van hetgeen Gods knechten te zeggen hebben op het graf van onzen geliefde leraar, die wij in dit middaguur ten grave hebben gedragen?"

Hij heeft dit aardse leven verwisseld met de eeuwige heerlijkheid. Wij hebben in de rede van Ds. Ligtenberg beluisterd hoe Paulus zijn geestelijke zoon Timotheüs wijst op de strijd, die ieder van Gods volk wacht in de wereld, maar ook, hoe ze overwinnen alleen in en door het bloed van Christus en door de kracht Gods bewaard worden.

In verband hiermede denk ik aan hetgeen staat in 2 Cor. 5 : 5 waar wij kunnen lezen: *"Die ons nu tot dit zelve bereid heeft, is God, Die ons ook het onderpand des Geestes gegeven heeft."*

Ziet dit ook in het leven van onzen geliefde leraar. Ook hij is hier op aarde door God bereid voor de eeuwige heerlijkheid. Maar ook hij heeft in zijn persoonlijk leven en in

de prediking in ruime mate dat onderpand des Geestes ontvangen. Dit Onderpand des Geestes strekt ook tot bemoediging voor het volk des Heeren in hun zware strijd, waarover ook Ds. Ligtenberg sprak.

Doch niemand minder dan de Heere Jezus zelf spreekt Zijn volk moed in als Hij zegt: "In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goeden moed, Ik heb de wereld overwonnen." "En," zegt Hij verder, "Ik zal u geen wezen laten, Ik ga heen om u plaats te bereiden."

Die plaats was ook bereid voor Ds. Vreugdenhil. Smartelijk is het gemis voor ons, want wij waren met banden der liefde aan elkaar verbonden. Doch wij treuren niet als diegenen, die geen hoop hebben. De Heere mocht ons als gemeente gedenken en ons troosten in het grote verlies.

Ds. Vreugdenhil is nu op die plaats, van welke in het boek der Openbaringen geschreven staat en waar Ds. Lamain ons bij bepaald heeft, n.l. *En aldaar zal geen nacht zijn.*

Ik heb gezegd.

Overdracht van de grafsteen voor Ds. J. Vreugdenhil op 30 November 1946

Zaterdagmiddag vond op de begraafplaats een eenvoudige, door velen bijgewoonde plechtigheid plaats. De kerkenraad en Gemeente der Gereformeerde Gemeente te Kampen droegen een door haar bekostigde steen op het graf van haar overleden voorganger Ds. Vreugdenhil over aan de familie. De overdracht werd geleid door de consulent der Gemeente Ds. W. C. Lamain uit Rijssen. Ds. Lamain sprak als volgt:

Geachte Familie Vreugdenhil,

Het is namens de kerkenraad en de gemeente van Kampen, dat wij in deze middag aan u wensen over te dragen "den steen", geplaatst op het graf van uw geliefde man en onvergetelijke vader. Wij hadden gehoopt, dat dit veel eerder had kunnen geschieden, daar het al ruim 2 jaar geleden is, dat uw geliefde man en vader van u, maar ook van de gemeente werd weggenomen. Echter door al de naweeën van de oorlog was dit onmogelijk.

Voor u, familie, is dit staan aan het graf, bij vernieuwing smartelijk en pijnlijk, doch ontvangt deze steen, als een blijk van liefde en waardering voor al de arbeid, die uw man en vader hier verrichten mocht. Veel heeft de gemeente opgeofferd om deze steen hier te plaatsen. Jacob stelde ook een opgericht teken op de plaats waar God met Hem gesproken had, Gen. 35 : 14, maar hij deed het ook boven het graf van Rachel, Gen. 35 : 20.

Tot tweemaal toe mocht Ds. Vreugdenhil de gemeente van Kampen dienen. Ook voor de gemeente en voor het nageslacht is het een gedenkteken. Een blijvende herinnering aan de arbeid door die leraar in de gemeente verricht.

Gemeente, dat die prediking nimmer tegen u mocht getuigen. Uw leraar werd van u weggenomen, de prediking blijft voor u liggen. Die leraar was maar een instrument in Gods hand, om zielen te leiden tot Christus.

In dezen middag mocht ik u wijzen naar het graf van Christus, in Jozefs hof, waar Paulus van getuigt: *Gestorven om onze zonden en opgewekt tot onze rechtvaardigmaking*, Rom. 4 : 25. Dat wij de vereniging door het geloof met Die gezegende Persoon leerden kennen, tussen de wieg en het graf. Dat is boven alles noodzakelijk voor elk persoonlijk. God storte daartoe Zijn Geest uit.

Familie Vreugdenhil: de Heere sterke u verder. Hij vervulle, gelijk Hij het tot hiertoe deed, dat Hij is een Man der weduwen en een Vader der wezen.

Weduwe, God zij uw toevlucht. Kinderen, dat ge in de voetstappen van uw vader en grootvader wandelen mocht, en dat de vreze Gods uwe harten vervulle, om in de wegen Gods te gaan.

God gedenke ons samen om Christus wil, en lere ons onze dagen tellen, opdat wij een wijs hart bekomen en leerden sterven, eer het sterven wordt, door de kracht van Zijn Heilige Geest. Dat zij zo.

Vervolgens had onder grote stilte de onthulling plaats.

Na de onthulling dankte de heer J. Vreugdenhil, zoon van de overledene, namens de familie. Hij wenste, dat de arbeid van zijn vader niet tot oordeel, maar tot eeuwig voordeel mocht zijn voor de Gemeente.

Op de onthulden steen staat dit zinvolle gedichtje te lezen:

*Schoon ellendig in zichzelf,
Arm en nietig, onbekwaam,
Mocht hij, door gená, toch roemen
Van des Heeren wonderdaân.*